

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
_____ Т. Р.Короткий
« ____ » _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

Тема: Розвиток української доктрини міжнародного космічного права

Виконавець: Заєць Анастасія Сергіївна

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Широкова-Мурараш Ольга Геннадіївна

Нормоконтролер: Викладач Головатенко Марина Юріївна

Київ, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1_ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ КОСМІЧНОГО ПРАВА.....	7
1.1 Ідеї та концептуальні проекти українських вчених на початку ХХ століття.....	7
1.2 Розвиток доктрини міжнародного космічного права в радянський період	12
1.3 Сучасний стан розвитку українських наукових досліджень у міжнародному космічному праві.....	17
РОЗДІЛ 2_ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДОКТРИНИ МІЖНАРОДНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА	22
2.1. Питання міжнародного співробітництва в освоєнні космосу та демілітаризації космічного простору.....	22
2.2 Питання правового статусу космічних об'єктів та космонавтів та особливості реалізації принципу непривласнення Місяця та інших небесних тіл.....	35
РОЗДІЛ 3_ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ШКІЛ З МІЖНАРОДНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ.....	50
3.1 Міжнародний цент космічного права як провідна установа у галузі міжнародного космічного права.....	50
3.2 Розвиток досліджень в галузі космічного права в Національному авіаційному університеті.....	55
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

Актуальність обраної теми дослідження полягає в тому, що втикористання та дослідження космосу людьми тісно пов'язане з міжнародною та національною безпекою. Визнання космічного простору як стратегічної сфери призвело до того, що держави почали розробляти закони та реалізовувати відповідну державну політику, що спрямована на врегулювання космічної діяльності, для зменшення ймовірності виникнення конфліктів.

Епохою освоєння космосу слід вважати другу половину ХХ століття. Проте дослідженню космосу передував розвиток астрономії та створення великих й відносно ефективних ракет на початку ХХ століття. Дослідження та освоєння космосу було одним з напрямків конфлікту між СРСР та США в холодній війні. Запуск Радянським Союзом 4 жовтня 1957 року першого штучного супутника Землі — Супутник-1 вважають початком освоєння космічного простору. Ця могутня подія обумовлена не тільки тим, що з'явилися наукові, технічні й технологічні можливості створення космічних апаратів, а й потребою людства в здійсненні цілого ряду акцій, які на даному етапі розвитку науки і техніки можуть бути виконані тільки за допомогою штучних супутників Землі та інших небесних об'єктів.

На сьогоднішній день відбувається популяризація процесу освоєння космосічного простору. З'являються перші приватні космічні компанії. Вони створюють нові, більш ефективні спутники та ракети, і обіцяють нам доступний космос, перед нами повстає питання про космічний туризм.

Навколо Землі обертається більше тисячі супутників. Об'єм інформації дає нам можливість змінити підхід до дослідження космосу. Це породжує потребу перегляду та доповнення міжнародного космічного права. Цей процес вимагає аналізу нових ідей, концепцій і теорій, що були розроблені в рамках наукових досліджень.

Космічною доктриною України слід вважати сукупність науково обгрунтованих стратегічних напрямів і політики довготривалого розвитку сфери космічної діяльності з урахуванням національних інтересів України як

космічної держави. Космічна доктрина є базою для розроблення нормативно-правових документів з питань космічної діяльності.

Теоретичну базу даного дослідження склали наукові роботи з вивчення особливостей дослідження, використання та демілітаризації космічного простору, питання щодо всеосяжного проникнення в людське буття космічних технологій і послуг, на фоні якого відбувається космізація суспільного життя, висвітлено у працях О.В. Беглий, Г.П. Жуков, Е.А Кровін, Н.Р. Малишева, О.С. Петріщев, В.В.Семеняка, О.С. Стельмах, Ю.С. Шемшученко.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є комплексний аналіз ідей та концептуальних проектів на початку ХХ століття, розвиток космічної доктрини в радянський період та сучасний стан розвитку українських наукових досліджень у міжнародному космічному праві. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- дослідити становлення та розвиток української доктрини міжнародного космічного права;
- здійснити періодизацію становлення та розвитку космічної доктрини;
- проаналізувати стан наукової розробки космічної доктрини України;
- проаналізувати наукові роботи в Україні у сфері міжнародного космічного права;
- проаналізувати міжнародно-правові договори універсального характеру у сфері міжнародного космічного права;
- проаналізувати міжнародно-правові акти рекомендаційного характеру у сфері міжнародного космічного права;
- охарактеризувати інституалізацію наукових шкіл з міжнародного космічного права в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають з приводу доктрини міжнародного космічного права. **Предметом дослідження** виступає розвиток української доктрини міжнародного космічного права. **Методологічну основу роботи** склали філософські, загальнонаукові та

спеціальні методи, які у своєму органічному поєднанні допомогли досягти виконання поставлених завдань.

Світоглядно-методологічним підґрунтям дослідження послуговував діалектичний загальнонауковий метод, який застосовано до вивчення динаміки, характеристики та значення доктрини міжнародного космічного права.

Серед загальнонаукових методів важливу роль відіграв системний, за допомогою якого здійснювались, зокрема, аналіз положень міжнародних договорів рекомендаційного характеру та універсального характеру у сфері міжнародного космічного прав наукові роботи вчених у галузі міжнародного космічного права.

Особливого значення у дослідженні набули спеціально-наукові методи, зокрема: метод тлумачення юридичних норм, використаний для дослідження змісту міжнародно - правових актів міжнародних суб'єктів права, та наукові розробки у сфері міжнародного космічного права.

Апробація результатів дослідження. Окремі наукові результати дослідження були апробовані та опубліковані у межах наступних науково-практичних конференцій:

- «Ukraine's space doctrine as the main strategic document for achieving national interests and building the space industry» (XXI Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Політ. Сучасні проблеми науки» 01.04.2021, НАУ);

- «Космічна доктрина України як основний стратегічний документ досягнення національних інтересів і розбудови космічної галузі» (II міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії та практики – 2021»).

Структура роботи обумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, якими охоплюються шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел (54

найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи – 68 сторінки, у тому числі список використаних джерел – 7 сторінок).

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ КОСМІЧНОГО ПРАВА

1.1 Ідеї та концептуальні проекти українських вчених на початку ХХ століття

Протягом століть людство прагнуло відповісти на такі фундаментальні питання, що стосуються Всесвіту, будови та еволюції Всесвіту, формуванню Сонячної системи, походження та еволюції життя. Починаючи з гіпотез про природу планет та будову Всесвіту, люди прийшли до всебічного та безпосереднього вивчення небесних тіл та міжпланетного простору за допомогою ракетно-космічних технологій.

Одним з дослідників космосу, батьком теоретичної космонавтики, є Костянтин Едуардович Ціолковський. Він є автором науково-фантастичних робіт, підтримує та пропагує ідеї освоєння космосу. Його робота надихнула таких відомих радянських ракетних інженерів, як Сергій Корольов та Валентин Глушко, які суттєво сприяли успіху радянської космонавтики.

Дослідження Ціолковського вперше показали нам можливість досягнення космічних швидкостей, доводячи ймовірність міжпланетних польотів. Він одним із перших вивчив питання штучного супутника Землі. Ціолковський також належить ідеї створення станцій поблизу Землі як штучних поселень, які використовують сонячну енергію та проміжних баз для міжпланетних зв'язків. Він також розглянув проблеми здоров'я та біологічні проблеми, що виникають під час тривалих космічних польотів.

Ціолковський запропонував ряд ідей, які згодом були використані в ракетній техніці. Вони включають:

- газові керма для керування польотом ракети й зміни траєкторії руху її центра мас;
- використання компонентів пального для охолодження зовнішньої оболонки космічного апарату (під час входу в атмосферу Землі), стінок камери згоряння й сопла;

- насосна система подачі компонентів пального;
- оптимальні траєкторії спуску космічного апарату при поверненні з космосу й ін. [1]

В області ракетного пального Ціолковський досліджував багато різних окислювачів і паливних матеріалів; рекомендував паливні пари: рідкий кисень із воднем, кисень із вуглеводнями.

Костянтин Едуардович багато працював над розробкою теорії реактивного польоту, винайшовши власну схему газотурбінного двигуна. Його теорія і схема судна на повітряній подушці були опубліковані в 1927 році. Їм запропоновані "корпуси, що тягнуться від дна шасі". Основними проблемами, яким він присвятив майже все своє життя, були космічні польоти та побудова дирижабля.

Недоречно говорити про Ціолковського лише як про батька космонавтики. Ціолковський відстоював ідею різноманітності форм життя у Всесвіті, ставши першим ідеологом і теоретиком еволюції людини у Всесвіті, кінцева мета якого здавалася йому у вигляді повної перебудови біохімічної природи Землі -генерована мисляча істота.

У своєму філософсько-художньому есе Ціолковський розвивав «космічну філософію», яка спирається на ідею «атома» – вічної елементарної істоти, що курсує від організму до організму у Всесвіті. Космічна утопія, у якій Ціолковського пропонує розселення людства у Сонячній системі та інших системах, а в майбутньому – повну біохімічну перебудову жителів Землі і перетворення їх у розумні «тварино-рослини», що безпосередньо перетворюють сонячну енергію. Філософський розвиток ідеї про необхідність освоєння космічного простору і подальший гуманістичний розвиток людства – ось мотив усіх наукових і художніх праць Ціолковського.

Енциклопедичні знання Ціолковського, його наукова інтуїція та наукові прогнози вражають науковців філософів і фахівців різних наукових напрямів вражає енциклопедичність знань Ціолковського, його наукова інтуїція й наукові передбачення. Несподіваним було його припущення про набуття

людиною в результаті еволюції тонкого, променистого тіла. Ціолковський допускає вплив істот на розвиток Всесвіту, вплив розуму на життя Всесвіту. Він вірить у швидку зустріч з розумними істотами інших світів, наводить точні описи роботи космонавтів на борту космічних станцій тощо. [2]

У одному із своїх творів Ціолковський пише: «Людство не залишиться вічно на Землі, але в погоні за світлом і простором спочатку несміливо проникне за межі атмосфери, а потім завоює собі весь навколосонячний простір».[3]

На виступі Ціолковського в Калузі по Всесоюзному радіо 1- травня 1935 роки для учасників першотравневої демонстрації в Москві промовив такі слова: «Вони, герої, сміливці, прокладуть перші повітряні стежки трас: Земля - орбіта Місяця, Земля - орбіта Марса, а ще далі: Москва - Місяць, Калуга - Марс»

У 1895 р. побачив світ його твір «Мрії про Землю і небо й ефекти всесвітнього тяжіння», у якому автор обґрунтовував свою ідею досягнення швидкості, необхідної для відриву від Землі, показує можливість створення штучного супутника Землі. У своїй фундаментальній праці «Дослідження світових просторів реактивними приладами», 1903 р., Ціолковський установлює закони руху ракети як тіла змінної маси, визначає коефіцієнт корисної дії ракети, досліджує вплив сили опору повітря.

Творча спадщина українського мудреця воістину неймовірна. З одного боку, це наукові роботи з точними розрахунками, які дозволили перетворити мрію про підкорення Всесвіту в реальність. А з іншого - справжня космічна філософія, роздуми про природу і призначення людини, устрій суспільства і питаннях етики.

Ще одним відкривачем Всесвіту на початку ХХ століття є Юрій Кондратюк (справжнє ім'я Олександр Гнатович Шаргей). У 1914 році, не маючи середньої освіти, гімназист-старшокласник серйозно вивчав способи прориву людства у міжпланетний простір. Не припиняв своїх розробок він і на війні. Навесні 1917 року вже існував рукопис, у якому пропонувалося, як

дістатись до іншого небесного тіла з планети Земля: немає потреби будувати величезні ракети – від космічного корабля-носія відокремлюється посадочно-злітний модуль. І саме за цим принципом пішов нині розвиток космічної техніки.

У Києві в 1919 році Юрій закінчив інший рукопис, давши йому сміливий заголовок: «Тим, хто читатиме, щоб будувати». Аж у 1964 року побачив світ цей текст, опублікований у книжці «Піонери ракетної техніки. Кибальчич, Ціолковський, Цандер, Кондратюк». Праця містила ідеї, до реалізації яких людство доступилося лише у ХХ століття: засади створення стаціонарних космічних станцій на орбітах небесних тіл та їх супутниках, багатоцільове використання сонячної енергії в космосі – як для потреб самого корабля, так і для передачі енергії на Землю, розрахунки для коригування польоту...[4]

Ще двічі доробляв і доповнював новими відкриттями свій рукопис геніальний інженер-винахідник, який так і не здобув систематичної вищої освіти. На його розробки столичні вчені давали захоплені рецензії. Професор В.П.Ветчикін писав, що дослідження Кондратюка «є найповнішим з усього, що писалось на цю тему в російській та зарубіжній науці до останнього часу» і пропонував якнайшвидше видати книгу «заради забезпечення пріоритету країни в галузі міжпланетних сполучень». Проте чиновницька бюрократія, що тоді царювала науці, не визнавала досягнень унікального самоука. І в 1929 році Юрій Кондратюк видав невеличку книжечку – «Завоювання міжпланетних просторів» у Новосибірську за власний кошт; за свідченням американських вчених, була використана при підготовці польоту на Місяць. Цікаво, що два розділи автор не включив до публікації свідомо, написавши у передмові: «Вони надто наблизилися вже до робочого проекту оволодіння світовим простором – занадто, щоб можна було їх опублікувати, не знаючи заздалегідь, хто і як цими даними скористається».

Щоб оцінити спрямованість і практичне значення праць Юрія Кондратюка, звернімося до оцінок сучасних вчених, що безпосередньо займаються космічною технікою. Академік у галузі механіки, автор праць з

теорії орієнтації космічних кораблів Борис Раушенбах пише: «Як він до цього дійшов, мене досі вражає. Але Кондратюк зрозумів, що в умовах гальмування космічним кораблем не можна керувати, як літаком, змінюючи кут зниження та діючи стернами висоти. Навпаки, захисний щит має завжди залишатися під одним кутом. І що вражає – до яких варіантів вчені не вдавалися, але саме так було зроблено згодом наш «Союз», так зробили американський «Аполлон», так зробили всі інші кораблі...»

Доктор технічних наук, професор, розробник космічної техніки, що сам літав у космос, Костянтин Феоктистов: «Кондратюк запропонував систему контролю пального в баках, яка застосовується і в сучасних ракетах. Нічого кращого просто не винайдено. А як здорово він передбачив, що теплозахисне покриття має бути виготовлене на основі вуглецю. Ми прийшли до вуглецю в усіх найбільш тепло напружених елементах конструкції».

І, нарешті, думка академіка Валентина Глушка, творця рідинних ракетних двигунів: «На мою думку, ми у великому боргу перед Юрієм Васильовичем Кондратюком. Його вклад у космонавтику ще не знайшов гідного відображення. Незалежно від Ціолковського Кондратюк цілком новим, оригінальним методом вивів основні рівняння польоту ракети. Він розрахував енергетично найбільш вигідні траєкторії космічних польотів, займався теорією багатоступінчастих ракет, розробляв проблеми створення проміжних міжпланетних заправних ракетних баз – супутників планет, економічної посадки ракет із застосуванням гальмування атмосферою. Кондратюк запропонував політ до Місяця і планет з виходом на орбіту їхніх штучних супутників. Йому належить ідея використання гравітаційного поля зустрічних небесних для до розгону або гальмування космічного апарата у процесі польотів у Сонячній системі...»

На Виставці досягнень народного господарства в Москві у павільйоні «Космос» портрет Ю.Кондратюка висить другим одразу після портрета К.Ціолковського. Найприкріше те, що за життя Кондратюкові так і не надали

можливості на повну силу попрацювати у тій сфері, де ним у вільний час від основної роботи було зроблено відкриття, що набагато випередили свій час.

Юрій Кондратюк увійшов до історії науки і техніки як автор багатьох оригінальних ідей (і не лише для космосу), реалізованих його послідовниками в практиці розвитку ракетно-космічної галузі. [5]

Зокрема, він уперше обґрунтував економічну доцільність вертикального злету ракет, створення проміжних баз під час польотів, гальмування у верхніх шарах атмосфери, використання сонячної енергії космічними апаратами тощо. Очевидно, найбільшим його досягненням є проєкт розрахунків польоту людини на Місяць, який використали американці, реалізуючи запуск астронавтів на природний супутник Землі. Наприкінці 1960-х років журнал «Лайф» познайомив читачів з деякими деталями підготовки американської програми «Аполлон».

У Головному управлінні пілотованих польотів при Національному управлінні з аеронавтики та дослідження космосу (NASA) під час обговорення варіантів польоту на Місяць виникла суперечка між групою Вернера фон Брауна і групою Джона Хуболта, яка пропонувала вивести корабель на навколomisячну орбіту, потім відокремити й спустити на Місяць спеціальну кабінку. Цю ідею, з якою пізніше погодилися всі керівники американської програми, взяли з книги Юрія Кондратюка «Завоювання міжпланетних просторів». [6]

У 1969 році американським астронавтом Нілом Армстронгом було здійснено мрію Кондратюка («Лунар-орбіт-рандеву»).

1.2 Розвиток доктрини міжнародного космічного права в радянський період

Ще на початку ери космонавтики увагу юристів було звернуто на правові питання нового напрямку людської діяльності. Світовою спільнотою визнається значний внесок радянської юриспруденції в становленні і розвитку міжнародного космічного права.

Першим кого зацікавили правові проблеми космосу професор Інституту держави і права Академії Наук СРСР Євген Олександрович Коровін. У 1934 році Євген Олександрович присвятив цьому питанню статтю «Завоювання атмосфери і повітряне право», яка була опублікована у французькому журналі з міжнародного права. У 1958 році в Мюнхені на сесії Міжнародного фонду імені Гуго Гроція професор Коровін був нагороджений медаллю Гуго Гроція за великий внесок у становлення науки міжнародного космічного права, а також одним з перших в світі був удостоєний золотої медалі Міжнародної академії астронавтики і Міжнародного інституту космічного права.

Коли почався процес освоєння космічного простору, в Міністерстві закордонних справ СРСР відповідними правовими питаннями займалася Галина Олексіївна Осницька. У 1958 році опублікувала статтю «До питання по міжпланетному праву» в журналі «Радянська держава і право».

Роками пізніше Фелікс Миколайович Ковальов в співавторстві з Іваном Івановичем Чепровим опублікували монографію «На шляху до космічного права» (1962 р).

У першій половині 60-х років минулого століття центром досліджень правових питань освоєння космосу була Комісія з правових питань міжпланетного простору, створена в рамках Академії наук СРСР в 1959 році. Комісію очолював член-кореспондент АН СРСР Е.А. Коровін, а в її роботі брали участь співробітники Інституту держави і права АН СРСР: Є.Г. Василевська-Жукова, Г.П. Жуков, Г.П. Задорожний, П.І. Лукін, співробітники Міністерства закордонних справ СРСР Ф.Н. Ковальов, Ю.М. Колосов, Г.А. Осницька, С.Г. Сташевський, І.І. Чепров, співробітник Президії АН СРСР В.С. Верещетін.

На засіданнях Комісії було обговорено актуальні питання міжнародного співробітництва в галузі освоєння космічного простору, і відповідні доповіді регулярно направлялися до Президії АН СРСР і МЗС СРСР. Після смерті Е.А. Коровіна, на жаль, Комісія фактично перестала функціонувати, і в 1973 році була ліквідована постановою Президії АН СРСР. Тією ж постановою

координація досліджень в області міжнародно-правових питань дослідження і використання космічного простору була покладена на Інститут держави і права АН СРСР.

Комітет розробляв позицію радянських делегацій в Комітеті ООН по космосу. Траплялися й казуси. У 1972 році СРСР вніс в ООН пропозицію про розробку договору про Місяць. Група країн, що розвиваються внесла в проект доповнення про проголошення космосу «спільною спадщиною людства». Делегації СРСР і США на сепаратних консультаціях в Лондоні домовилися твердо стояти проти цього положення. Юридичний підкомітет Комітету ООН по космосу з 1962 року працював на основі консенсусу. На певному етапі делегації СРСР і США залишилися на самоті, що не дозволило завершити розробку Угоди про Місяць. У 1978 році делегація США порушила домовленість з делегацією СРСР і дала згоду на додаток проекту Угоди. Делегація СРСР залишилася на самоті і, щоб не залишитися в повній ізоляції, було вирішено дати згоду на додаток проекту. Після цього розробка Угоди про Місяць була завершена. Делегація США задала делегації СРСР питання, чому вона порушила лондонську домовленість. Делегація СРСР відповіла, що делегація США була першою, хто порушив домовленість. Так делегація СРСР відповіла на «підступність» делегації США.

У 1977 році Ю.М. Колосов захистив докторську дисертацію на тему «Міжнародно-правові проблеми використання космічної техніки для здійснення масової інформації». Багато зі згаданих юристів стали членами Міжнародної інституту космічного права і Міжнародної академії астронавтики.

У 1984 році монографія «Міжнародне космічне право» англійською мовою була видана в США. Основними авторами цієї монографії були Г.П. Жуков і Ю.М. Колосов.

У 1985 році з'явився підручник «Міжнародне космічне право» під редакцією А. С. Пірадова, а потім в 1999 році підручник «Міжнародне космічне право» під редакцією Ю.М. Колосова і Г.П. Жукова.

Багато радянських юристи розробляли угоди з космічного права в складі делегацій в Комітеті ООН по космосу. Серед них назвемо Олега Миколайовича Хлестова (нині професор кафедри міжнародного права Дипломатичної академії МЗС Росії), Юрія Михайловича Рибаківа (нині професор кафедри дипломатії і зовнішньої політики Росії Дипломатичної академії МЗС Росії).

У 60-70 роках минулого століття на науковому просторі в основу норм «новонародженого» міжнародного космічного права вплинули політичні процеси того часу. Саме на цей період часу припадає початок «холодної війни». Майбутнім правового режиму космосу, його освоєнням та дослідженням керували лише дві держави — СРСР та США. Саме навколо цих держав формувались позиції міжнародної спільноти щодо принципів космічної діяльності. Як не дивно, саме завдяки «холодній війні» було розроблено справедливі принципи космічної діяльності. Так як в умовах жорсткої конкуренції між США, ні СРСР не були на сто відсотків впевнені, що зможуть першими дістатися космосу та небесних тіл і таким чином отримати першість у її освоєнні.

Як наслідок у Юридичному підкомітеті Комітету ООН з мирного використання космічного простору було узгоджено закріплення основоположних принципів міжнародного космічного права. Якщо не звертати увагу на мотивацію та передумови розроблення міжнародних договорів по космосу першого покоління, їх головним завданням стало забезпечення безпеки, узгодженості космічної діяльності, справедливий розподіл її наслідків. Саме ці етично розроблені принципи забезпечили Договору про космос статус найуспішнішого результату нормотворчості в рамках ООН.

Крім того космічно-правовими дослідження паралельно займалися провідні світові університети, наукові установи, а також визначними юристами-практиками того часу. [7]

Передумови виникнення та розвитку міжнародного космічного права як специфічної галузі міжнародного публічного права досить широко висвітлено в працях вітчизняних і зарубіжних авторів, таких як Г.П. Жуков, Ю.М. Колосов, О.С. Пірадов, В. С. Верещетін, В. В. Марков, В. Д. Бордунов, М. М. Штера, А. А. Рубанов, Е. Галловой, С. Горова та ін. У наукових роботах вищезазначених науковців аналізуються історичні передумови становлення, зміст та функції основних норм і принципів міжнародного космічного права, крім того висвітлюються актуальні проблеми правового регулювання космічної діяльності та пропонуються шляхи їх подолання. [9]

На початковому етапі дослідження космічного простору держави керувались основними принципами та нормами загального міжнародного публічного права, обов'язковими для всіх учасників міжнародних правовідносин. Подальший розвиток міжнародного космічного права супроводжується укладанням міжнародних договорів.

Отже, «московська» школа міжнародного космічного права була однією з найпотужніших. Так, радянською школою міжнародного космічного права були глибоко розроблені питання міжнародного співробітництва в освоєнні космосу і ролі та місця ООН у регламентації космічної діяльності. [10]

У цей період було запропоновано дієві підходи до розмежування повітряного та космічного просторів, розроблено ключові підходи до недопущення забруднення космосу. Аналізуються теоретичні проблеми міжнародного співробітництва, доводиться необхідність створення Всесвітньої космічної організації, обмеження застосування ядерних джерел енергії у космосі, аналізується правовий режим пілотованої космонавтики, а також правовий статус навколоземних космічних станцій.

Таким чином, у науковій діяльності радянських вчених 60–70-х років ХХ ст. висвітлювався ряд доктринальних проблем, які згодом ставали основними при виробленні правового режиму космічної діяльності під егідою Комітету ООН з космосу та інших міжнародних організацій. Досить активна позиція радянської делегації в Комітеті ООН з космосу та його його підкомітетах

відіграла вирішальну та основну роль при обговоренні та прийнятті рішень з питань правової регламентації космічної діяльності.

З середини 80-х майже до кінця 90-х років ХХ ст. не тільки в Радянському Союзі та в державах, що утворились після його розпаду, а й скрізь у світі спостерігається зниження інтересу до космічно-правової проблематики. Якщо переглянути матеріали колоквиумів, симпозіумів, семінарів, що відбувалися в галузі космічного права в цей період, то можна констатувати майже повну відсутність свіжих ідей, що могли б спонукати до прогресивного розвитку відповідної галузі міжнародного права.

Починаючи з середини 80-х і майже до кінця 90-х років ХХ ст. не лише в Радянському Союзі та державах, що виникли після його розпаду, а й скрізь у світі спостерігається зниження інтересу до космічних та правових питань. Якщо поглянути на матеріали колоквиумів, симпозіумів, семінарів, що відбувалися у галузі космічного права в цей період, можна помітити майже повну відсутність свіжих ідей, які могли б сприяти поступовому розвитку відповідної галузі міжнародного права.

Віддаючи належне високій якості міжнародних угод про космічну діяльність першого покоління, слід зазначити, що за півстоліття, що минуло з тих пір, відбулися значні зміни як у масштабах, так і в напрямі космічної діяльності. Така діяльність змінює свій напрямок, дедалі більше схиляючись до прикладних видів. За останні 20-25 років понад два десятки держав створили і продовжують розробляти національне космічне законодавство. Однак низку проблем залишається вирішити в контексті поступового розвитку міжнародного космічного права, його взаємозв'язку з національними правовими системами. Вони визначатимуть подальший напрямок наукового простору та правових досліджень.

1.3 Сучасний стан розвитку українських наукових досліджень у міжнародному космічному праві

У кінці XX століття під Інституту держави і права ім. вперше в Україні В. М. Корецький розпочав дослідження в галузі космічного права. Початком цього процесу стало спільне рішення Національної академії наук України, Російської академії наук, Національного космічного агентства України (нині Державного космічного агентства) та Російського авіаційного агентства від 2 червня 1998 р. Створення такого підрозділу було пов'язане з розпадом СРСР, космічна діяльність якого була суворо централізованою по всьому союзу, керована з єдиного центру, заснованого на єдиному законодавстві всіх держав. 90-ті роки XX ст. виникла необхідність створити принципово нові правові основи для розподілу космічних активів колишньої радянської держави та управління тими частинами ракетно-космічного комплексу, які знаходились у новостворених державах, що мало сприяти новоствореній науковій структура.[11]

З самого початку роботи МЦПД в ньому працювали наукові співробітники Інституту, переважно спеціалісти в галузі екологічного права. Цьому підрозділу було призначено різні завдання, з одного боку, пов'язані з просуванням космічного права як галузі національного права, з іншого - за наукового супроводу правоохоронної діяльності у цій галузі. А в червні 2011 року з метою посилення наукової складової космічного права в структурі Інституту держави і права було створено незалежну кафедру космічного права, через рік реорганізовану у кафедру космічного та екологічного права.

На сьогодні дослідження космічного права фахівцями Інституту широко відомі у світових професійних колах; Вчені Інституту беруть участь у міжнародних творчих колективах з підготовки наукових публікацій з міжнародного та національного космічного права, виступають з доповідями на світових авіаційних форумах, укладають угоди про співпрацю з відповідними структурами іноземних держав, виступають в ролі міжнародних експертів Управління зовнішньої співпраці ООН з питань космосу та є членами делегації. Україна в Комітеті ООН з мирного використання космічного права та його Юридичному підкомітеті. Публікації Інституту МЦПД та Космічно-

правова орієнтація (монографічна та навчальна література, статті, збірники та коментарі до законів, матеріали наукових форумів) публікуються не лише українською, але й російською, англійською, французькою мовами, що робить їх доступними в читачів в Україні та за кордоном. У 2011 році в Київському юридичному університеті НАН України розпочато курс космічного права, де заняття проводить відповідний відділ Інституту.

Саме Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України сьогодні належить науковий пріоритет у розробленні правових засад: регіонального співробітництва в дослідженні та використанні космічного простору в мирних цілях; розв'язання конфліктів, що виникають у відповідній сфері; забезпечення космічної діяльності від різного роду загроз; екологічних аспектів цієї діяльності.[12]

Космічно-правові дослідження Інституту виникли та стрімко розвиваються. Вони базуються на попередніх досягненнях у розвитку міжнародного та національного космічного права, на світовій космічно-правовій доктрині, в створенні якої, починаючи з середини минулого століття, брали участь науковці та практики багатьох країн світу.

Малишева Наталія Рафпелівна, заслужений юрист України, є заступником директора Міжнародного центру космічного права НАН України (з 1998 р.) і одночасно завідувачем Відділу проблем космічного та екологічного права Інституту держави та права ім. В.М. Корецького НАН України. Вона являється членом Міжнародного інституту космічного права, Національного комітету ЮНЕСКО «Людина і біосфера», член української делегації в Комітеті ООН з використання космічного простору в мирних цілях і його Юридичному підкомітеті (з 2000 р.)

Н.Р. Малишева брала участь у розробленні великої кількості законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, пов'язаних з мирним використанням космічного простору та охороною навколишнього середовища.

Авторка понад 500 наукових публікацій (понад 60 - у галузі космічного права), як в Україні, так і за кордоном. Вона брала участь у роботі над колективними монографіями та коментарями до міжнародного космічного права, які були підготовлені в рамках міжнародних творчих колективів та опубліковані всесвітньо відомими виданнями.

Н.Р. Малишева є авторкою наступних наукових праць: «Космічний туризм: гра без правил», «Космічне право: перспективи розвитку в міжнародному та національному правовому контексті», «Стан та перспективи досліджень у галузі космічного права», "Застосування міжнародного права" іншими небесними тілами до нових світових реалій ", " Міжнародно-правові проблеми, що виникають у зв'язку з активним захопленням космічного сміття " .

Василь Васильович Семеняка – старший науковий співробітник Міжнародного центра космічного права, бере активну участь у нормотворчій та експертній роботі. Крім дослідницької роботи В.В. Семеняка займається адвокатською діяльністю. Він залучався до розробки ряду міжнародних і міжвідомчих угод, законодавчих і підзаконних актів в сфері космічної діяльності. Бере участь у науково-правових експертизах із питань страхування в процесі реалізації міжнародних космічних проектів «Глобалстар» (1998, 2004), україно-бразильського проекту «Циклон-4" (2005).

Крім того викладає курс космічного права на факультеті права Київського університету права Національної академії наук України. Є автор близько 40 публікацій, включаючи науково-практичний коментар до Закону України «Про космічну діяльність» (2005) (у співавторстві), індивідуальну монографію «Страхування в сфері космічної діяльності: теоретико-правові основи» (2007).

Серед наукових робіт з космічного права такі роботи: «Цивільно-правове регулювання страхування в сфері космічної діяльності», «Сучасний стан та необхідність реформування космічного законодавства України», «Делімітація повітряного і космічного просторів: основні теоретичні проблеми та практика», «Видалення космічного сміття: правові

питання розподілу відповідальності», «Космічний туризм: проблемі та перспективи».

РОЗДІЛ 2

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДОКТРИНИ МІЖНАРОДНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА

2.1. Питання міжнародного співробітництва в освоєнні космосу та демилітаризації космічного простору

У сучасних умовах прискореного науково-технічного прогресу у сфері космічної діяльності відбувається процес виникнення, розвитку та формування нових видів космічних відносин, що у свою чергу потребують відповідного правового врегулювання. У цей же час конкретних зміні зазнає комплекс космічно-правових відносин, пов'язаних з дослідженням і використанням космічного простору та небесних тіл. У зв'язку з цим великого значення набуває пошук нових можливих напрямів та удосконалення існуючих способів вирішення актуальних космічно-правових проблем з метою забезпечення прогресивного розвитку міжнародного та національного космічного права. Одним із найбільш проблемних питань у сфері міжнародного космічного права є правова проблема делімітації повітряного і космічного просторів.

Термін «делімітація» походить від латинського слова *delimitate*, що означає розмежування, визначення меж. Слід розуміти, що під делімітацією повітряного і космічного просторів розуміють договірне визначення меж між повітряним і космічним просторами [13].

Питання демилітаризації привертало увагу багатьох вчених і дослідників з початку першого космічного польоту. Серед них Жуков Г.П., Малишева Н.Р., Марков М.Г., Пірадов А.С. та багато інших, хто вивчав цю проблему в науці міжнародного права та зробив значний внесок у розвиток правової думки при її вивченні та розробці ймовірних методів і прийомів.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення теоретичних концепцій та норм сучасного міжнародного космічного права щодо правового положення про поділ повітряного і космосмічного просторів

Ця потреба є насамперед потенційною загрозою національній безпеці та конфліктам між космічними суб'єктами, особливо створенням та використанням багаторазових аерокосмічних літальних апаратів (аерокосмічних об'єктів), які можуть експлуатуватись у повітрі та у космосі, оскільки це ймовірно. У процесі правозастосування космічні оператори можуть зіткнутися з юридичними проблемами застосування норм авіаційного або космічного законодавства, коли повітряне судно знаходиться в повітрі або в космосі.

Аналіз цього питання показує, що проблема розмежування повітряного і космічного просторів є актуальною проблемою міжнародного космічного права [14] з 1959 р. — з моменту створення Комітету ООН з використання космічного простору в мирних цілях (далі — Комітет ООН з космосу), якому було доручено вивчати характер правових проблем, що можуть виникнути при дослідженні космічного простору [15]. Однак спочатку потрібно було вирішити міжнародно-правову проблему, пов'язану з юридичним визначенням, зокрема, поняття «космічний простір», «використання космічного простору та небесних тіл». За пропозицією Франції це важливе питання в 1966 р. було внесено до порядку денного Юридичного підкомітету Комітету ООН з космосу [16]. З того часу й дотепер космічно-делімітаційна проблема є одним із основних правових питань для дичкусії на щорічних засіданнях цього Підкомітету.

Аналіз наукової і спеціальної літератури з цього питання та матеріалів відповідних засідань Юридичного підкомітету Комітету ООН з космосу показує, що серед науковців юристів і практиків міжнародного та національного космічного права немає єдиного рішення що вирішення делімітаційно-правового питання.

Статтею 4 Договору про космос закріплено обов'язок держав не виводити на орбіту навколо Землі будь-які об'єкти з ядерною зброєю чи будь-якими іншими видами зброї масового знищення, не встановлювати таку зброю на небесних тілах і не розміщувати його в космічному просторі іншим чином.

Місяць та інші небесні тіла використовуються всіма державами — учасницями Договору виключно в мирних цілях. Згідно договору заборонено створювати на небесних тілах військових баз, споруд і укріплень, випробування будь-яких типів зброї і проведення військових маневрів.

Тому в Космічному договорі проголошувався принцип часткового, але не повного роззброєння космічного простору (ядерна та інша зброя масового знищення: хімічна, біологічна та руйнівна зброя), але повнота Місяця та інших небесних тіл. використання лише цими країнами, заборона випробувань тут усіх видів зброї). Норми, що визначають юридичну природу та правовий режим космічного простору і небесних тіл" переважно містяться в Договорі з космосу 1967 р. і Угоді про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах 1979 р.

У Договорі про космічний простір 1967 року майже в кожній статті використовується термін "Всесвіт, включаючи Місяць та інші небесні тіла". З цього можна зробити висновок, що це юридична природа та система космічного простору та небесних тіл згідно з положеннями Конвенції 1967 року. Вони багато в чому схожі. У цьому документі немає визначення поняття "небесне тіло". Вважається, що ця концепція охоплює природні космічні тіла, такі як Місяць, планети та астероїди.

Згідно з нормами міжнародного космічного права, включаючи Місяць та інші небесні тіла, юридична природа - це міжнародна територія спільного членства, яка не поширює суверенітет жодної нації. Інакше. Всесвіт та небесні тіла відкриті для дослідження та використання всіх націй та надбань усього людства. У грудні 1996 р. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла Декларацію про міжнародне співробітництво у дослідженні та використанні космічного простору на благо всіх держав, з особливим урахуванням потреб країн, що розвиваються.

Однак існують деякі відмінності в правовій системі космічного простору порівняно з правильною системою небезпечних організацій. Так, нещодавно вони брали участь у тій же мирній підтримці. Їм забороняється будувати

військові бази, будувати та зміцнювати їх, випробовувати зброю всіх видів та виконувати вправи. Оскільки у Всесвіті є приватний режим демілітаризації, Місяць і небезпечні об'єкти встановлюють повністю демілітаризований і нейтралізований режим.

Місячна угода 1979 р. Проголосила, що Місяць та його ресурси є загальним надбанням людства. Сторони Угоди 1979 р. Пообіцяли створити міжнародну систему, що включає відповідні процедури регулювання використання природних ресурсів Місяця, коли буде ясно, що така експлуатація можлива.

Сьогодні не існує традиційних норм, що визначають параметри межі між повітряним простором та космосом нації. Сформувався міжнародний звичай, який стверджує, що космічний простір починається на висоті 100-110 км над рівнем моря, поблизу мінімальної орбіти супутників Землі. Питання про межі повітряно-космічного простору є дуже важливим. Оскільки державна розвідка з космосу є законною, і подібна діяльність у повітряному просторі будь-якої країни є серйозним порушенням її суверенітету.

Доктрина міжнародного космічного права розглядає два основні наукові підходи до міжнародно-правового питання розмежування атмосфери та простору: функціональний підхід та територіальний підхід.

З юридичної точки зору, простір і повітря вважаються єдиними "наземними" просторами, які не потребують меж, тому прихильники функціонального підходу зазначають, що немає необхідності розрізняти повітря і простір ... Їхня пропозиція зводиться до необхідності правового регулювання авіаційної та космічної діяльності. Іншими словами, проблеми космічного права в "наземному" космосі можуть бути вирішені шляхом юридичного розмежування видів управління авіацією та космічної діяльності відповідно до критеріїв функціонального призначення літака, літака чи космічного корабля. .

Водночас прихильники функціонального підходу також обґрунтовують вирішення зазначеного питання через визначення таких базових термінів

міжнародного космічного права, як «космічний об'єкт» (пропозиції Франції, Бельгії) та «космічна діяльність», що є офіційною пропозицією Чеської Республіки.

Свого часу радянські вчені-юристи науки міжнародного космічного права Ф.М. Ковальов та І.І. Чепров пропонували вирішити досліджувану проблему шляхом визначення поняття «космічний політ», причому незалежно від того, де проходить межа між повітряним і космічним просторами [17].

У той же час на засіданні Юридичного підкомітету Комітету ООН з питань мирного використання космічного простору було висловлено думки делегації США, зокрема, щодо відсутності правового розділення повітря і космосу та суттєвої потреби в юридичному визначенні [18] "простору", який існує. Делегації з Норвегії, Нідерландів та Португалії мають схожу правову позицію щодо цього питання і не підтримують ідею розділення повітря і космосу. Сьогодні Данія, Саудівська Аравія та Туреччина також загалом погоджуються з важливістю питань встановлення меж, але не вважають, що межу між повітрям і космосом потрібно визначити.

Прихильники територіального наукового підходу, з одного боку, потребують договірної визначення повітря і космічного простору, враховуючи існування правових відмінностей у правовій системі, що вимагають встановлення територіальних кордонів у принципах космічної свободи. Наполягайте на принципі національного суверенітету над землею.

Це поточне правове становище Азербайджану, Алжиру, Австралії, Білорусі, Болівії, Казахстану, Катару, Мексики, Російської Федерації, Таїланду та України.

Правова система повітряного простору базується на визнанні повного і виключного суверенітету над територією кожної країни.

Іншими словами, внутрішній повітряний простір знаходиться в межах повного і виключного суверенітету певної країни, тобто він є невід'ємною частиною території країни, що знаходиться під її виключною юрисдикцією. Водночас держава самостійно визначає правову систему внутрішнього

повітряного простору відповідно до норм та принципів міжнародного авіаційного права.

Однак правова система космічного простору визначається нормами та принципами міжнародного космічного права. Він базується на принципах міжнародного права, а вивчення та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, здійснюється на благо та інтереси всіх держав, незалежно від економічного та наукового розвитку. Це надбання всього людства. Міжнародна правова система космічного простору також зумовлена тим, що космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, відкритий для досліджень та використання усіма країнами на рівних засадах та відповідно до міжнародного права без будь-якої дискримінації. вирішив. Вільний доступ до всіх областей, небесних тіл.

Водночас однією із специфічних особливостей правового режиму космічного простору є неможливість поширення на нього суверенітету певної держави, оскільки стаття II Договору про космос забороняє привласнення космічного простору та небесних тіл, гарантуючи при цьому принцип свободи його дослідження і використання.

Юридична сутність досліджуваних правових режимів характеризується тим, що територія національного повітряного простору перебуває під юрисдикцією певної держави, а космічний простір є неподільною, міжнародною територією, на яку не поширюється суверенітет жодної держави.

Отже, правовий режим національного повітряного простору держави визначається її національним повітряним законодавством, а правовий режим космічного простору — виключно міжнародним космічним правом.

На мою думку українських вчених, визначаючи межу між атмосферою та Всесвітом, нам потрібно погодитися з правовою дискусією прихильників територіальних підходів до вирішення проблеми встановлення просторових меж.

Наявність значних правових відмінностей у правових системах повітряного та космічного простору вказує на юридичні передумови, необхідні для їх розмежування, що також сприяє поступовому розвитку міжнародного космічного права. Сучасний розвиток космічної техніки в напрямі створення багаторазових повітрянокосмічних апаратів (аерокосмічних об'єктів) свідчить про непродуктивність пропозицій прихильників функціонального підходу щодо розв'язання делімітаційної проблеми через визначення поняття «космічний апарат». Проектування і виготовлення таких багаторазових повітряно-космічних літальних апаратів, як «Буран» (СРСР) або Space Shuttle (США), здатних завдяки своїм аеродинамічним властивостям переміщуватися в повітряному і космічному просторах, а також розроблених проектів (МАКС, HOTOL та ін.) засвідчують неможливість проведення чіткого розмежування відповідних літальних апаратів за їх призначенням, оскільки ці апарати не можна однозначно класифікувати як повітряне судно чи космічний апарат.

Важливо також зазначити, що проектування та створення багаторазових повітряно-космічних апаратів визначає доцільність визначення в міжнародному космічному праві нового терміна «аерокосмічний об'єкт», що в свою чергу вимагає запрошення спеціального правового режиму реєстрації та діяльності «аерокосмічних об'єктів», інститут відповідальності за діяльність шкоду іншого.

Водночас не використовуючи сумнівів, що визначають поняття терміново-термінологічного апарату міжнародного космічного права («космічний об'єкт», «космічний апарат», «аерокосмічний об'єкт», «космічна діяльність» тощо) має велике значення для забезпечення його прогресивного розвитку, проте не вирішує делімітаційну проблему, оскільки питання верхньої межі повітряного простору та нижньої межі космічного простору залишаються невирішеними.

Особливості національного законодавства про космічну діяльність інших держав щодо зміцнення спеціальних положень про умови забезпечення

безпечного проживання іноземних космічних об'єктів через їх національні повітряні простори є додатковим аргументом необхідності проведення делімітації повітряного та космічного просторів.

Слід зазначити, що норми авіаційного та космічного законодавства підпадають під дію космічних кораблів залежно від району перебування (повітряного чи космічного). Наприклад, турецький закон про цивільну авіацію передбачає, що космічні об'єкти у повітряному просторі регулюються так само, як літаки та інші літаки. Крім того, згідно з пунктом 1 Федерального закону про повітряний транспорт Німеччини, космічні апарати, ракети та подібні літаки вважаються повітряними суднами, перебуваючи у повітряному просторі.

З огляду на це, територія космічних об'єктів (повітря або космос) визнається правовим стандартом і визначає застосування подібних національних правових систем до повітряних суден.

Однак, оскільки не існує юридичної різниці, існують юридичні невизначеності щодо застосування авіаційного та космічного законодавства відповідно. Для дотримання положень національного законодавства про космічну діяльність учасниками космосу необхідна чітка межа між повітрям і космосом.

Крім того, важливо відзначити, що міжнародне космічне законодавство передбачає особливості реалізації міжнародної відповідальності залежно від місця (площі) пошкодження космічного об'єкта. Згідно з правилами, викладеними у статтях 2 та 3 Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами, країна, що запускає, несе відповідальність за збитки, завдані цим космічним об'єктом на поверхні Землі або під час польоту. Несете абсолютну відповідальність. Якщо космічний об'єкт в одній країні запуску або людина або майно на такому космічному об'єкті пошкоджені космічним об'єктом в іншій країні запуску поза поверхнею землі, остання несе відповідальність лише за заподіяну шкоду. З її недбалості або з необережності особи, за яку вона відповідальна.

Отже, залежно від місця (площі) пошкодження космічного об'єкта (повітряного чи космічного), повинна застосовуватися міжнародна правова система абсолютної або обмеженої відповідальності держави.

Сучасна наука і практика міжнародного публічного права демонструють формування звичаєвого права в міжнародному космічному праві, суть якого полягає в тому, що межа між повітрям і космосом знаходиться на висоті супутників Землі біля мінімальної (близько 100-). над рівнем моря). Крім того, важливо враховувати, що міжнародне космічне право залежно від місця (території) заподіяння шкоди космічним об'єктом передбачає особливості реалізації міжнародноправової відповідальності. За правилом, встановленим статтями II, III Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами, запускаюча держава несе абсолютну відповідальність за виплату компенсації за шкоду, завдану їй космічним об'єктом на поверхні Землі або повітряному судну в польоті. Якщо в будь-якому місці, крім поверхні Землі, космічному об'єкту однієї запускаючої держави або особам чи майну на борту такого космічного об'єкта завдано шкоди космічним об'єктом іншої запускаючої держави, то остання несе відповідальність тільки в разі, якщо шкоди завдано з її вини або з вини осіб, за яких вона відповідає.

Отже, залежно від місця (території) заподіяння шкоди космічним об'єктом (повітряний чи космічний простір) має застосовуватися міжнародно-правовий режим абсолютної або обмеженої відповідальності держави.

У сучасній науці й практиці міжнародного публічного права обґрунтовується формування в міжнародному космічному праві звичаєвоправової норми, сутність якої полягає в тому, що межа між повітряним і космічним просторами проходить на висоті мінімальних перигеїв штучних супутників Землі (приблизно 100—110 км над рівнем Океану) [18].

У розумінні ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН звичай формується у практиці міжнародного спілкування. Для його формування потрібна згода всіх членів міжнародного співтовариства щодо основних елементів, наявність яких є необхідною для констатації звичаєвих норм міжнародного права.

Йдеться, з одного боку, про наявність практики, а з іншого — про визнання цієї практики у вигляді правової норми [19]. Інакше кажучи, міжнародноправовий звичай стає джерелом міжнародного космічного права за умови існування загальної практики, визнаної як правова норма.

Обґрунтуванням формування цієї міжнародної практики космічного права було міжнародно-правове питання делімітації кордонів, насамперед розвиток Асоціації міжнародного права та науки міжнародного космічного права в Радянському Союзі.

Потім, у 1984 році, колишній Радянський Союз подав до Комісії ООН з питань космосу конкретну юридичну пропозицію щодо встановлення умовної договірної правової межі між космічним простором і повітряним простором. Право літати в космосі Випустить на орбіту предмети на висотах, менших за територію інших держав, і поверніть їх на Землю. [21]

Проаналізований концептуальний та теоретичний підхід до звичаєво-правового регулювання делімітації кордонів у міжнародному космічному праві застосовано на практиці. Як показує практика, Fédération Aéronautics and Aviation реєструє польоти як космос, починаючи з висоти 100 км; до Землі (при горінні в щільних шарах атмосфери) [22]. Аналізований концептуально-теоретичний підхід до звичаєво-правового регулювання делімітаційних відносин у міжнародному космічному праві має практичне застосування. Як свідчить практика, Міжнародна авіаційна федерація реєструє політ як космічний, починаючи з висоти 100 км, оскільки саме на цій висоті космічний апарат може здійснити повний орбітальний виток навколо Землі, після чого починається його вхід у щільні шари атмосфери, гальмування і падіння на Землю (якщо він згорає у щільних шарах атмосфери) [22].

Як свідчить класифікація Військово-повітряних сил США, космічним польотом вважають політ, висота якого перевищує 50 миль (80 км 467 м). При цьому фахівці NASA визначають межу космічного простору на висоті 122 км [23]. Натомість технічний розрахунок учених з Університету Калгарі свідчить,

що межа між земною атмосферою і відкритим космосом пролягає на висоті 118 км від поверхні Землі. [24]

У доктрині повітряного права висловлено думку щодо появи правового звичаю, відповідно до якого межа між повітряним і космічним просторами визначається на висоті від 80 до 140 км, що відповідає мінімальним перигеям орбіт штучних космічних об'єктів [25]. Окремі вчені-юристи повітряного права також пропонують здійснювати розрахунок висотної межі повітряного простору, виходячи з двох критеріїв: можливості використання аеродинамічних властивостей при польотах і забезпечення безпеки держав у суверенному повітряному просторі (максимум 65 км над рівнем моря). При цьому нижня межа космічного простору повинна проходити на висоті 100—110 км над рівнем моря. Водночас між цими двома видами просторів має перебувати «сіра зона», вільна для виведення космічних апаратів у космос та повернення їх на Землю. [26]

У зв'язку з цим важливо об'єднати та координувати зусилля теоретиків та практиків повітряного та космічного права, експертів Науково-технічного та юридичного підкомітетів Комітету ООН з питань космосу, а також Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) розробити послідовний технічний та правовий підхід до розмежування. -правові проблеми.

Натомість невирішене на міжнародному рівні питання делімітації призвело до його вирішення на рівні національного законодавства.

Однак не можна погодитись із формуванням відповідної практики окремих держав щодо впровадження делімітації в їх національне космічне законодавство, оскільки питання делімітації повітря і космосу, як справедливо зазначає С.П. Малковим, належить до сфери міждержавних відносин, що потребують міжнародно-правового регулювання. [27]

Варто погодитися з думкою вченого-правознавця Цезаря Шейка, який зазначає, що проблема розмежування простору та повітряного простору повинна вирішуватися на основі умовного обмеження, яке встановлюється за згодою держави [28]

З огляду на те, що космос визнаний міжнародною територією, розмежування повітряного простору та космосу повинно визначатися виключно нормами міжнародного космічного права, а не національним законодавством про космічну діяльність.

Підсумовуючи вищевикладене, слід констатувати, що існує теоретична та практична необхідність визначення найбільш умовної межі між повітрям і простором. В даний час звичаєве правове регулювання відносин щодо розмежування простору не є універсальним. Здається, що вирішення проблеми делімітації повітряного та космічного простору має бути досягнуте шляхом прийняття норми міжнародно-правового договору на основі явної події. Це повинно бути зроблено на основі загальноновизнаних принципів та норм міжнародного повітряного та космічного права, а також національного законодавства з гарантією суверенітету, територіальної цілісності та національності.

Пряме юридичне оформлення відносин щодо делімітації простору може бути здійснено в рамках майбутньої Комплексної конвенції про космічне право, перетворюючи норми загального права в договірні. Встановлення міжнародно-правової договірної норми щодо делімітації повітряного та космічного простору є сприйнятливим, зокрема, до поступового розвитку міжнародного космічного права, а також до безпеки.

Немає сумнівів у великій небезпеці мілітаризації космічного простору, саме тому держави намагаються укласти якомога більше угод і досягти взаємовигідних умов щодо демілітаризації космосу. Більше ніж за останні 60 років укладено Московський договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою; Введена резолюція ООН була 1884 (XVII), що було дивною нерозміщеною космічним простотою, підсумованою масовим знищенням, і, можливо, також стримуваною ВІД ВІВОДІ до навколоземної ОРБИТИ. У космічному просторі будь-якими іншими способами; було прийнято Декларацію правових принципів діяльності держав з вивчення та використання космічного простору; уклав Договір про

принципи діяльності держав з вивчення та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, Договори про космічний простір та інші.

Однак слід зазначити, що всі договори та директиви, включаючи положення про мілітаризацію космічного простору, є неповними, і існує багато прогалин і лазів, які дозволяють уникнути реалізації угоди, не порушуючи її. Це серйозна проблема нинішньої демілітаризованої правової системи. Тому що це може використовуватися державами для їх відповідних цілей, залежно від їх політичного спрямування. Іншими словами, його міжнародна діяльність здійснюється відповідно до національної політики, яка чітко простежується в історії. Таким чином, загострення політичного конфлікту призводить до військових сутичок, а вимірювання військової та військової сили без нього.

Перший приклад - під час "холодної війни" в 1982 році, коли президент США Рейган запустив програму мілітаризації космосу, зосередившись на подальших дослідженнях космосу та розробці нових систем озброєнь на орбіті. Пізніше було створено Об'єднане космічне командування США, яке включало укріплений Центр аерокосмічної оборони, перші космічні крила для управління космічними ракетними системами попередження, "державами", військовими супутниковими системами наведення ракет та численними наземними службами. од. З 1984 по 1985 рік у США розпочалася розробка космічної лазерної зброї [28].

Спроби мілітаризації продовжив ще один президент США Джордж Буш, який підписав Національну директиву про космічну політику. У документі зазначається, що космос є сферою національних інтересів, вторгнення в країни, які загрожують національним інтересам США, слід запобігати, а майбутні угоди про контроль над озброєннями, які можуть обмежити присутність США в космосі, заборонені. інші положення відповідної документації суперечать міжнародному космічному праву. У цій дії Сполучені Штати вирішили відмовитись від основних принципів міжнародного

космічного права, оскільки їх власні інтереси мають перевагу над інтересами підтримання міжнародного миру та розвитку міжнародного співробітництва та взаєморозуміння (Договір про космічний космос № 3). Договору). Але в усіх цих справах держава, порушуючи свої прямі дії в космічному просторі, не порушує жодної угоди.

Ще одним прикладом є те, що Китай успішно випробував балістичну ракету середньої дальності в 2007 році, збивши на орбіту китайський метеорологічний супутник. Однак у відповідь на невдоволення міжнародного співтовариства та офіційні протести багатьох країн китайська сторона зазначила відсутність міжнародного права, а протиспутникові балістичні ракети Китаю не належать до жодної з цих категорій. Тому в 2006 році Китай оголосив про плани мілітаризації космічного простору для захисту своїх політичних та національних інтересів.

Як ми можемо уникнути цієї ситуації? Зрозуміло, що існує потреба у розробці всеосяжної Конвенції ООН про космічне право, яка включає принципи космічної діяльності та регулює її реалізацію, і дуже важливо посилити повну демілітаризацію космічного простору. Також необхідно вдосконалити існуючий договір, положення про демілітаризацію Всесвіту, щоб уникнути подальших проблем.

Проте, при цьому всьому, важливим є приєднання держав до цих договорів і прийняття ними зобов'язання щодо їх виконання. Адже, ще під час розробки Договору про космос, США стояли на позиції, що повна демілітаризація космічного простору не є вкрай необхідною і невдовзі прийде час, коли Комітет ООН з космосу повернеться до розгляду цього питання. Так і є, в 2019 році в ООН прийняли три резолюції з роззброєння в космосі, висловлюючи серйозну стурбованість через перетворення космічного простору в арену для військового протиборства.

Перший документ стосується нерозгортання зброї в космосі, де зазначається необхідність вивчення та вжиття практичних заходів у розробці угоди про запобігання гонці озброєнь у космосі, і висловлюється серйозне

занепокоєння щодо перетворення космосу на арену конфронтації армії. Друга резолюція закликає міжнародне співтовариство продовжувати зусилля щодо запобігання гонці озброєнь, включаючи розміщення зброї, у космосі з метою підтримання міжнародного миру та зміцнення глобальної безпеки. І саме ця резолюція викликає серйозне занепокоєння щодо планів, оголошених деякими державами, які включають розміщення зброї, включаючи бойові системи для космічних ударів.

Третій документ містить заходи щодо забезпечення прозорості та зміцнення довіри до космічної діяльності. Але чи можна в цьому випадку покладатися на довіру і чи це не призведе до більших проблем, - це питання часу.

Тому є ще багато недоліків міжнародних договорів, які стосуються світу через відсутність необхідних положень про демілітаризацію і які можуть бути використані у власних політичних цілях.

Проблеми, пов'язані з космосом та його зброєю, є сучасними та надзвичайно актуальними, тому їх своєчасне вирішення сприятиме подальшому миру та безпеці нашого майбутнього. Слід заохочувати держави, особливо ті, що мають значний космічний потенціал, активно просувати мету запобігання гонці озброєнь у космосі як найважливішу умову розвитку міжнародної співпраці у галузі досліджень та використання космосу на благо всього людства.

Незважаючи на вищезазначену складність визначення міжнародно-правового поняття "Всесвіт", правова система Всесвіту та небесних тіл чітко окреслена міжнародним космічним правом. І це пов'язано з визначенням національних принципів у галузі дослідження та використання космосу, що містяться в Договорі про космічний простір та інших джерелах міжнародного космічного права. Основним принципом, що визначає правову систему Всесвіту та небесних тіл, є "Всесвіт, включаючи Місяць та інші небесні тіла, оголошуючи суверенітет над ними, або використовуючи або окупуєючи їх, або іншими засобами" Засоби. Однак цей принцип не повинен перешкоджати

вивченню та використанню пов'язаних з ними небесних ресурсів. Це є багатообіцяючим у світлі сприйняття виснаження природних ресурсів Землі.

2.2 Питання правового статусу космічних об'єктів та космонавтів та особливості реалізації принципу непртвласнення Місяця та інших небесних тіл

Космічний об'єкт як технічний апарат, використання якого регулюється національним законодавством, стає суб'єктом міжнародного космічного права лише з моменту запуску космічного об'єкта або побудови такого об'єкта в космосі, включаючи небесні тіла, пов'язані міжнародно-правові відносини. або горіння на вході в щільну атмосферу.

У випадку, коли космічний об'єкт запускається навколо Землі або далі в космос, держава, що запускає, реєструє його, і, відповідно до Конвенції про реєстрацію 1975 року, держави надсилають Генеральному секретарю ООН інформацію не тільки про космічних об'єктів, а також на об'єктах, які, вилучені з орбіти навколо Землі, вже не перебувають на цих орбітах, що підтверджує припинення міжнародно-правових відносин, пов'язаних з польотом певного космічного об'єкта. Якщо установу запускають дві або більше країн, вони повинні вирішити, хто з них реєструє установу. Реєстраційний номер, виданий країною, що запускає, стосується космічного об'єкта.

Відповідно до ст. VIII Договору 1967 р. Держави запуску космічного об'єкта зберігають юрисдикцію, контроль і право власності на нього під час перебування на орбіті, на космічному тілі або після повернення на Землю. Якщо вони перебувають за межами країни реєстрації, вони повинні повернутися до цієї країни. Ці положення роз'яснено статтею 12 Угоди 1979 р., Яка говорить, що компетенція, контроль і володіння державою зарезервовані не лише для космічних кораблів та персоналу, а й для обладнання, установок, станцій та споруд на Місяці.

Однак у надзвичайних ситуаціях, що загрожують життю людей, держава-учасниця може використовувати обладнання, прилади, споруди,

установки або запаси іншої держави-члена на Місяці, негайно повідомивши про це Генерального секретаря ООН або відповідну державу.

Відповідно до національного законодавства України (Закон України "Про космічну діяльність" від 28 грудня 2015 р.) Україна, як суб'єкт міжнародного космічного права, здійснює свою космічну діяльність на засадах рівності з іншими країнами, враховуючи її національні інтереси. Він забезпечує виконання міжнародних зобов'язань у сфері космічної діяльності та несе відповідальність відповідно до загальноєвропейських норм міжнародного права та положень міжнародних договорів України (ст. 17). [30]

Космічні об'єкти підлягають обов'язковій державній реєстрації у Державному реєстрі космічної діяльності України згідно з Правилами реєстрації космічних об'єктів в Україні, затвердженими Кабінетом Міністрів України. Якщо об'єкт космічної діяльності створюється спільно з юридичними особами інших держав або міжнародними організаціями, питання про його реєстрацію вирішується відповідно до укладених міжнародних договорів (угод) (ст. 13). [30]

У разі загрози під час космічної діяльності для населення та навколишнього середовища України або зарубіжних країн Національне космічне агентство України негайно повідомляє про це компетентні державні органи України відповідно до чинного законодавства та вживає необхідних заходів для забезпечення безпеки населення, власності, підприємств, установ та організацій Національне космічне агентство України, Міністерство оборони України та Міністерство оборони України інші органи виконавчої влади відповідно до їх компетенції.

Спори, що виникають у процесі міжнародної співпраці у космосі, будуть розглядатися в судах України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

Термін "космонавт" означає особу, яка пройшла спеціальну медичну, біологічну та технічну підготовку та брала участь у космічному польоті в якості командира космічного корабля або члена екіпажу. Щодо визначення

поняття "космонавт" у міжнародних угодах, слід зазначити, що відповідно до ст. V космонавтичного договору 1967 року астронавти - це посланці людства в космосі. Відповідно до ст. 10 Угоди від 18 грудня 1979 р. Кожна людина на Місяці вважається астронавтом і одночасно членом екіпажу космічного корабля, який буде врятований і повернутий на Землю, якщо це необхідно. У всіх випадках їх потрібно негайно повернути державі, в реєстрі якої зареєстровано їх космічний корабель. [31]

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання космічної діяльності», що набрав чинності 2020 р. свідчить про відновлення інтересу влади до космічної діяльності. Тим не менш, ця сфера в цілому та її аспект, що стосується трудових правовідносин із космонавтами, зокрема, залишається достатньо нерегульованими, а в науковій доктрині – невисвітленими. В цьому полягає актуальність даного дослідження. [32]

Таким чином, з космонавтами, як і з представниками інших професій, укладається трудовий договір (контракт). [33] Посади космонавтів (інструктор-космонавт-випробувач, інструктор-космонавт-дослідник, кандидат в космонавти-випробувачі, кандидат в космонавти-дослідники, космонавт-випробувач, космонавт-дослідник) включені в Загальноросійський класифікатор професій робітників, посад службовців і тарифних розрядів ОК 016-94. При цьому зарахування військовослужбовців, що пройшли відбір, в загін космонавтів здійснюється після їх звільнення зі Збройних Сил. З такими особами укладається не контракт на проходження військової служби, а трудовий договір. [34]

Канадське космічне агентство надає таку інформацію: завдяки канадському громадянству та дотриманню всіх вимог астронавти працюють на термін до 2 років (випробувальний термін). Після успішного завершення цього періоду космонавту запропонують п'ятирічний контракт, який можна продовжити. [37]

В Європейському космічному агентстві контракти, включаючи космонавтів, укладаються на початковий період 4 роки із задовільним випробувальним періодом 6 місяців. Розширення безстрокові. Безстроковий контракт припиняється в кінці місяця, коли працівник досягає 63-річного віку, якщо його прийняли на роботу після 1 липня 2010 року. Однак тривалість контракту може відрізнитися у випадку з космонавтами з країн, що не входять до ЄС [38]. НАСА має 2 типи працівників: державні службовці (які працюють безпосередньо в уряді США) та комерційні підрядники. Ті, хто першими успішно проходять навчання та оцінку і кого відбирають астронавтами, стають постійними федеральними чиновниками [39]. Їхня робота опосередковано регулюється Законом про федеральні положення, особливо статтею 29 "Робота". Цивільні астронавти працюють щонайменше 5 років і протягом цього терміну є посадовими особами федерального уряду. Військові космонавти працюють протягом усієї військової служби (доки вони залишаються на діючій військовій службі і отримують військову зарплату, пільги та відпустки).

Що стосується світового рівня, то зараз Міжнародна організація праці є однією з глобальних організацій, що характеризуються ефективною роботою в галузі нормотворчості. Міжнародна організація праці прийняла конвенції, що встановлюють мінімальні стандарти праці. Вони, в свою чергу, стають основою для формування міжнародної та, як наслідок, національної правової бази, що регулює трудові відносини в цій галузі. Треногіна Е. Е. звертає увагу на той факт, що МОП приймає міжнародно-правові акти у формі Конвенції про певні категорії працівників, якщо їх діяльність та правовий статус є специфічними та вимагають індивідуального підходу [41]. Так, серед понад 180 конвенцій МОП близько 20 конвенцій присвячені певним категоріям працівників, об'єднаних професійними критеріями (наприклад, Конвенція МОП про зайнятість моряків (1920 р.), Конвенція про трудові договори моряків (1926 р.) Та Конвенція про захист моряків). працівники, що завантажують і розвантажують судна "від нещасних випадків" (1932), "Про

охорону здоров'я та медичну допомогу моряків" (1987) [та деякі інші). Тобто, більшість цих конвенцій присвячені працівникам, що працюють на конкретній роботі. Відповідно, дослідники припускають, що за наявності достатніх міркувань МОП може прийняти подібні конвенції щодо космонавтів (космонавтів). [42]

В Україні основним нормативним актом, що регламентує космічну діяльність є ЗУ «Про космічну діяльність», де нічого не вказано про трудовий статус космонавтів. [43]

Немає також ніяких указів, постанов, роз'яснень чи наказів. Є лише Класифікатор професій ДК 003:2010, чинний з 2010 року, де в Додатку А, а саме в Показчику професійних назв робіт за кодами професій згадуються такі професійні назви робіт як «Космонавтдослідник» під кодом 2149.1 і «Льотчик-космонавт» під кодом 2149.2. [44]

В даний час однією з найважливіших пріоритетних сфер національних інтересів космічних сил у світі є вивчення і використання Місяця. Американські космічні програми EXPLORATION та європейська програма AURORA (Програма міжпланетних місій) передбачають створення дослідницької бази на Місяці та дослідження місячного ґрунту до 2020 року.

Україні також слід використовувати свої науково-технічні можливості у перспективному напрямку вивчення та розвитку Місяця. Результати досліджень космічної науки свідчать про ключове значення практичного розвитку Місяця для вирішення різних сучасних "земних" проблем суспільства, а також для розвитку фундаментальної науки. [45]

У світлі активізації місячних проектів теоретичні та прикладні питання особливо актуальні для науки міжнародного космічного права та практики з метою забезпечення належного правового режиму для дослідження та використання космосу, Місяця та інших небесних тіл. Необхідність підняти та вирішити це питання виникла внаслідок здійснення масштабних контрактних операцій з продажу місць на Місяці та інших небесних тіл, що може становити

потенційну загрозу, особливо через міжнародні та національні космічні проекти для практичного розвитку Місяця.

Сучасна ситуація створює загрозу для міжнародної космічної безпеки через дослідження та використання вільного космосу. Тому існує нагальна потреба у якнайшвидшому вирішенні міжнародно-правової проблеми, пов'язаної з продажем ділянок на Місяці та інших небесних тілах.

Основним принципом міжнародного космічного права є принцип заборони національного привласнення космічних та небесних тіл. Цей принцип вперше був написаний в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1961 р. № 1721 (КСVІ) "Про міжнародне співробітництво у дослідженні та використанні космосу" (далі - Резолюція). Резолюція передбачає, що космічні та небесні тіла доступні для дослідження та використання усіма державами відповідно до міжнародного права і не підлягають привласненню державами. [46]

Майже через два роки після прийняття Резолюції ООН проголосила Декларацію правових принципів, що регулює діяльність держав у дослідженні та використанні космосу, 13 грудня 1963 р., Яка конкретизує формулювання щодо неприйняття Всесвіту та небесного світу тіла. З тих пір Всесвіт, включаючи Місяць та інші небесні тіла, не підлягав національному присвоєнню ні шляхом проголошення суверенітету над ними, ні через їх використання чи окупацію, ні будь-якими іншими способами.

Подібне положення передбачено у ст. II Договору про принципи державної діяльності з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, 1967 р. (Далі - Договір про космічний простір) та ч. 2 ст. 11. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах 1979 р. (Далі - Угода про Місяць). У цьому випадку для розвитку принципу неадаптації космічних та небесних тіл Місячна угода (частина 3, с. 11) передбачає, що поверхня або надра Місяця, а також ділянки його поверхні або надр або природні ресурси, де вони не можуть бути державними, міжнародними міжурядовими чи неурядовими організаціями,

національними організаціями чи неурядовими установами чи будь-якою фізичною особою. [47]

Огляд спеціальної та юридичної літератури з космічних питань показує, що вчені та практики юристів, ст. II Договору про космічний простір розглядається у вузькому та ширшому розумінні.

З іншого боку, це питання фактично не висвітлювалось у вітчизняній юридичній літературі, тому науковий інтерес до нього зростає, що вимагає ретельних теоретичних та прикладних досліджень.

Деякі іноземні юристи, науковці та практики вважають, що ст. II Договору про космічний простір забороняє лише національне привласнення, тому можливе привласнення чи придбання приватними асоціаціями чи міжнародними організаціями. [48]

Учений-юрист С. Горов вказує на існування юридичної можливості окремими особами, приватними компаніями та міжнародними організаціями законно привласнити будь-яку частину космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, оскільки ст. II Договору про космос лишила відкритим питання про право на привласнення ділянок космічного простору та небесних тіл відповідними суб'єктами. [49]

Інші дослідники висловлюють протилежну думку, що стосується змісту ст. II Договір по космосу і його термін «національне привласнення» космічного простору, Місяця та інших небесних тіл.

Вони відзначають, що цей термін включає всі форми, включаючи приватне привласнення. Заборона присвоєння космічного простору і небесних тіл, на думку відомого вченого-міжнародника космічного права А.А. Рубанової, носить вичерпний характер через поєднання адресного переліку заборонених дій з вичерпною формулюванням. Стаття I Договору по космосу забороняє будь-яке національне привласнення (в якій би формі воно не відбувалося) або іншим чином за допомогою здійснення правових актів або, зокрема, проголошення відповідного простору відповідно до відповідним простором., В деяких інших шлях. [50]

Як зазначає М. Р. Узбашяна, заборона народного присвоєння, встановлений ст. ЇІ Космічний договір, поширюється на присвоєння приватних осіб. В даному випадку міжнародно-правовий принцип неприсвоєння космічного простору і небесних тіл розглядається в широкому сенсі [51].

Як бачимо, в юридичній і спеціальній літературі висловлюються різні точки зору щодо змісту та застосування положень ст. ЇІ Договір по космосу, тому це питання як і раніше залишається актуальним для теорії і практики міжнародного космічного права. Уточнення його реального змісту вимагає першочергового вивчення юридичної тягаря вживається в ньому фрази «національне привласнення». Для виконання цього завдання важливо співвіднести термін «привласнення» космічного простору з «свободами простору», проголошеними в ст. І Космічне угоду.

У науковій літературі термін «привласнення» найчастіше використовується для позначення прийняття власності для власних потреб або її використання виключно з почуттям зрілості. В цьому випадку привласнення космічного простору розглядається як здійснення виньєтирования або використання території Місяця на постійній основі, виключає одночасне використання її іншими державами. У розумінні ст. І Договору про космос дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла, здійснюється на благо і в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їх економічного або наукового розвитку, і є надбанням всього людства.

Космічний простір, включаючи Місяць і інші небесні тіла, відкрито для дослідження і використання всіма державами без будь-якої дискримінації на основі рівності і відповідно до міжнародного права, при вільному доступі у всі райони небесних тіл. Космічний простір, включаючи Місяць і інші небесні тіла, вільний для наукових досліджень, і держави сприяють і сприяють міжнародному співробітництву в таких дослідженнях.

Закріплений в міжнародному космічному праві базовий принцип свободи дослідження та використання космічного простору має ключове значення, оскільки шляхом встановлення заборони національного присвоєння космічного простору, Місяця та інших небесних тіл ст. II Договору про космос фактично визначені межі свободи космосу.

Таким чином, будь-який привласнення космічного простору і небесних тіл суперечить принципу свободи його дослідження і використання. Тому що здійснюються операції купівлі-продажу ділянок на Місяці та інших небесних тіл однозначно порушують міжнародно-правовий принцип свободи космосу, оскільки виключається його дослідження і використання іншими суб'єктами.

Слушною є думка відомого вченого-юриста Н. Р. Малишевої, що термін «національний» вживається в міжнародному космічному праві для охоплення всієї сукупності суб'єктів, які підпадають під відповідну юрисдикцію, включаючи суб'єктами приватного сектора. Встановлено ст. II Договору про космос заборона оголошення суверенітету держави на космічний простір, включаючи Місяць і інші небесні тіла, автоматично зумовлює неможливість поширення меж дії внутрішньодержавних правових норм на космічний простір і небесні тіла, оскільки фактично відбувалося б їх національне привласнення. Іншими словами, заборона поширювати суверенітет держави на територію Місяця та інших небесних тіл виключає можливість застосування національного законодавства. [53]

У науці міжнародного права цілком закономірним є віднесення космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла, до категорії «міжнародних територій», на яку не поширюється суверенітет жодної держави. Космічний простір і небесні тіла вважають *res extra commercium* (рідчю, вилученої з обігу), не підлягає присвоєння, вона знаходиться в загальному користуванні, але не є спільною власністю, або спільною рідчю. Як зазначає І. М. Глебов, заборона національного присвоєння космічного простору і небесних тіл встановлена світовою спільнотою саме виходячи з того, що ці об'єкти є *res extra commercium*²⁴.

Цивільне законодавство не відносить Місяць і інші небесні тіла в коло об'єктів цивільних прав - такі об'єкти цивільних прав взагалі не виникли. Як справедливо зазначає Д. В. Огородов, вирішення питання віднесення віднесення небесних тіл, включаючи Місяць до об'єктів цивільних прав перебуває поза компетенцією національного законодавця (російського, німецького, американського та ін.). Отже, відсутність цивільного законодавства, на підставі якого можна було б придбати право власності на космічний простір і небесні тіла, також унеможлиблює виникнення речових цивільних прав.

Непривласнення Місяця і інших небесних тіл є одним з фундаментальних них принципів міжнародного космічного права, придбав звичаєво-правової природи ще на початку космічної ери. Будь-які спроби «приватизації» небесних тіл або їх частин не мають ніяких правових підстав. ВРФазаній принцип, однак, не повинен створювати перешкод для діяльності по дослідження і ис вання ресурсів відповідних зон, є перспективним в світлі усвідомлення вичерпаності природних ресурсів Землі. Режим експлуатації цих ресурсів на сьогодні не в повній мірі певним. Вважаємо, що нормотворча робота з цих питань має бути якомога швидше розгорнута в Юридичному підкомітеті Комітету ООН з використання космічного простору, а її відправною точкою має стати доктринальне опрацювання концепції «загального надбання людства». Дуже важливо при цьому з'єднати відповідну концепцію з основоположним принципом непривласнення Місяця і інших небесних тіл. 3 Крім того, необхідно передбачити баланс довгострокових інтересів людства і зацікавленості бізнесу в дослідженні і використанні ресурсів небесних тіл, ніколи не зможуть перейти в приватну власність.

Закріплення у національному цивільному законодавстві в якості об'єктів цивільних прав Місяця та інших небесних тіл, або її ділянок вважатиметься міжнародним протиправним діяння відповідної держави, так як це означатиме поширення державою на відповідне небесне тіло свого суверенітету²⁸.

Таким чином, космічний простір і небесні тіла не підлягають присвоєнню не тільки державами, але і приватними особами, компаніями, корпораціями, міжнародними неурядовими організаціями тощо. Тому термін «національне привласнення» поглинає приватне привласнення космічного простору, Місяця та інших небесних тіл, вказує на продуктивність розуміння положення ст. II Договору про космос саме в широкому сенсі.

При цьому слід мати на увазі, що ст. II Договору про космос встановлює заборону тільки на ті види і способи використання космічного простору і його частин, які представляють привласнення - постійне заволодіння, звернення у власність тощо. Міжнародне космічне право не забороняє розміщувати на поверхні Місяця персонал, космічні апарати, обладнання, установки, станції і споруди, а також збирати і використовувати зразки для наукових досліджень. Звідси заборона поширюється не на всі види використання, окупації або здійснення суверенних прав в космосі, а тільки на ті, які представляють собою національне привласнення космічного простору, Місяця та інших небесних тіл. Інакше кажучи, тимчасове заняття окремих ділянок космічного простору і небесних тіл (тимчасове розміщення станцій на Місяці, супутників на геостаціонарній орбіті і ін.) Не забороняється нормами і принципами міжнародного космічного права.

Отже, якщо держава не здійснює виключної юрисдикції над місячною територією, питання національного привласнення не виникає, оскільки тимчасове використання місячної території не може оцінюватися як "привласнення". Іншими словами, тимчасова окупація території Місяця, її тимчасове та невиключне використання не є національним присвоєнням.

Одним із способів зупинити незаконний продаж землі на Місяці та інших небесних тілах є адекватне реагування на цю ситуацію держав, які підписали Космічну угоду, оскільки держави несуть міжнародну відповідальність за національну діяльність у космосі, будь то урядова чи неурядова. також забезпечити відповідність національної діяльності принципам міжнародного космічного права.

Отже, аналізуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що проблеми використання космосу та небесних тіл, а також проблема принципу неадаптації Місяця та інших небесних тіл має бути вирішено найбільш ефективно в цих умовах - шляхом створення міжнародно-правового акту, який чітко і повністю усуне прогалини, не допускаючи можливості неправильного тлумачення його положень. Слід також додати, що ігнорування цієї проблеми світовою спільнотою та міжнародними організаціями є, на мій погляд, неприйнятним в епоху технологічного розвитку в космосі. Сьогодні, використовуючи двозначність деяких положень міжнародного права та бездіяльність його суб'єктів, певні особи фактично здійснюють міжнародне правопорушення, вимагаючи майно всього людства.

Відповідно до тих самих положень міжнародного права, держави несуть міжнародну відповідальність за національну діяльність у космосі, незалежно від того, здійснюється вона урядовими органами або неурядовими юридичними особами. Така діяльність неурядових юридичних осіб повинна здійснюватися з дозволу та під постійним наглядом відповідної держави. Отже, світове співтовариство має вживати необхідних заходів, доки через їх бездіяльність не виникне ще більше проблем.

Україна має багату історію космічних польотів, але інтерес до космосу залишається стабільним, Державне космічне агентство України все ще активне, космічна діяльність в Україні нерегульована, а космічні польоти ситуація із зайнятістю космонавтів невизначена. Навіть документи МОП не містять відповідних договорів, хоча очікується, що вони будуть прийняті. Якщо Україна не хоче остаточного зниження космічної діяльності, необхідно розробити відповідне законодавство, включаючи статус зайнятості космонавтів, відповідно до міжнародних стандартів.

Отже, проаналізувавши все вище сказане, можна зробити висновок, що проблема недосконалості правових положень у сфері використання космічного простору та небесних тіл, а також проблема дії принципу непривласнення Місяця та інших небесних тіл потребує вирішення у

найефективніший за даних обставин спосіб – створенням міжнародного нормативно-правового акту, який чітко і повною мірою усуне виниклі прогалини, не допускаючи при цьому можливості неправильного тлумачення його положень. Також необхідно додати, що ігнорування даної проблеми світовим співтовариством і міжнародними організаціями, на мою думку, неприпустимо в епоху технологічного розвитку в космічній галузі. Сьогодні, використовуючи неоднозначність деяких положень міжнародного права і бездіяльність його суб'єктів, певні особи вчиняють, фактично, міжнародне правопорушення, присвоюючи собі права на надбання всього людства.

Відповідно до тих самих положень міжнародного права, держави несуть міжнародну відповідальність за національну діяльність у космічному просторі незалежно від того, чи здійснюється вона урядовими органами чи неурядовими юридичними особами. Така діяльність неурядових юридичних осіб повинна здійснюватися з дозволу і при постійному спостереженні відповідної держави. Тому світове співтовариство повинно вчинити необхідні дії, доки не виникло ще більше проблем внаслідок їх бездіяльності.

РОЗДІЛ 3

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ШКІЛ З МІЖНАРОДНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

3.1 Міжнародний цент космічного права як провідна установа у галузі міжнародного космічного права

Міжнародний центр космічного права був створений в 1998 році на основі угоди між Національним космічним агентством України, Повітряно-космічним агентством Російської Федерації, а також Національною академією наук України та Російською академією наук. Центр розташований у Києві, Україна. МЦПД очолюють директор - академік, професор, доктор юридичних наук Юрій Шемшученко та заступник директора - академік, професор, доктор юридичних наук Наталія Рафаївна Малишева.

Діяльність МТП можна розділити на кілька секторів, включаючи: наукові та юридичні дослідження; нормотворча робота; видавнича справа; науково-правова експертиза; Міжнародне співробітництво.

Серед пріоритетних напрямків діяльності Центру сприяння дослідженню космічного права в країнах СНД; вирішення основних та основних завдань з розробки та імплементації національного космічного законодавства держав-учасниць СНД з метою підвищення ефективності їх подальшої космічної діяльності; гармонізація національного космічного законодавства держав - учасниць СНД з міжнародним космічним правом; посилення співпраці з міжнародними організаціями, що займаються дослідженнями та застосуванням космічного права; надання юридичної підтримки національним космічним програмам України у галузі досліджень та використання космосу в мирних цілях; вивчення правових та адміністративних аспектів космічної діяльності; поширення знань про космічну діяльність та космічне право; розширення космічної діяльності та просування космічного права. Міжнародний центр космічного права є науково-дослідною організацією з міжнародним статусом.[53]

МЦКП забезпечує правову експертизу спірних ситуацій, які виникають у процесі здійснення космічної діяльності (у рамках реалізації проектів “Глобалстар”, “Циклон-4М”, “Морський старт”, “Вега”, “Либідь”, “Алкантара Циклон Спейс”, “Дніпро”), у цілому більше 40 експертних висновків.

Персонал складається з 12 осіб, у тому числі 9 дослідників та 3 науково-допоміжних працівників. Нові економічні умови, в яких опинились наукові установи Національної академії наук України, стали випробуванням на стійкість академічних інститутів, а також галузевих наук. Деякі наукові установи, які не могли пристосуватися до нових економічних умов, відчували значний дискомфорт через недостатнє фінансування науки, диспропорції в галузі, відсутність соціальної організації для результатів досліджень, особливо фундаментальних сфер наукових досліджень. Інші наукові установи намагалися шукати нові шляхи використання свого наукового потенціалу. В. Державно-правовий інститут М. Корейський НАН України був серед установ іншого типу.

Одна з форм управління в нових економічних умовах та створення так званих центрів на базі Інституту заохочувало саме життя, що вимагало підходу академічної науки до потреб соціальної практики, щоб забезпечити повагу до безпосереднього розвитку шляхом диверсифікації . джерелом фінансування науки.

У структурі Інституту разом із традиційними кафедрами почали створюватися наукові центри. Хоча департаменти були організовані за галузями права, центри формувались за сферами діяльності, які потребують міжгалузевого регулювання. Саме за такого підходу найбільшим попитом користуються академічні знання співробітників Інституту, навички яких широко і по-різному опановуються. Першим таким центром став Міжнародний центр космічного права, створений у червні 1998 року за спільною угодою між Національним Космічне агентство України та Академія наук Російської Федерації та України. Ініціатива створення центру належала двом космічним агентствам - Росії та Україні та була підтримана двома

академіями наук. Було вирішено організувати МЦПД на базі Інституту держави і права НАН України із залученням експертів з цієї наукової установи. Спочатку МЦПД функціонував як структурний підрозділ Інституту, а в квітні 2001 р. Він набув статусу незалежної юридичної особи.

Необхідність створення Центру була спільною як для науки, так і для практики, і його практика, мабуть, була навіть гострішою, ніж для науки. Це було пов'язано насамперед з тим, що після розпаду Радянського Союзу існувала реальна можливість космічної діяльності на новій основі. Україна, як самостійний суб'єкт міжнародного права, була зацікавлена у розробці спільних космічних проектів та програм з іншими державами та міжурядовими асоціаціями. Однак таке співробітництво було неможливим без відповідної законодавчої бази.

Крім того, тенденції комерціалізації, які довгий час охоплювали космічний сектор, призвели до появи на його арені великої кількості недержавних суб'єктів, які почали виконувати роль незалежних суб'єктів, самих акторів. Забезпечити державний контроль за ними в районі, випадковим чином розподілити їх у процесі розвитку процесу співпраці, щоб допомогти зацікавити державу з точки зору міжнародної відповідальності за наслідки космічної групи продуктів, відомих людей, які дивляться на науку та створюють МССР. Місце розташування Центру визначив Київ, що також було складним і не дуже чітким рішенням, оскільки всі попередні науково-правові дослідження в галузі міжнародного космічного права проводились у Москві. Його не існувало. В Україні не існувало традицій чи навчених космічних та юридичних працівників. Однак вирішальну роль у виборі місцерозташування Центру відіграв авторитет Інституту держави і права ім. В.М. Корецького, його чутливість до сприйняття нового, здатність забезпечити виконання найскладніших завдань, реноме Інституту як знаної академічної установи з великим науковим потенціалом. Директором МЦКП був призначений Ю.С. Шемшученко. Цікаво, що кадровий кістяк Центру на перших порах склали

фахівці еколого-правового профілю: Н.Р. Малишева, С.В. Кузнєцова та Н.Д. Красіліч.

Основними цілями створення та діяльності МКЧХ були:

- сприяння розвитку наукової школи космічного права України та Російської Федерації;
- вирішення основних та відповідних завдань розробки та застосування національного космічного права держав-учасниць СНД з метою підвищення економічної ефективності космічної діяльності;
- гармонізація космічного законодавства країн СНД з міжнародним космічним правом;
- посилення співпраці з міжнародними організаціями, що займаються дослідженнями та практичним застосуванням космічного права;
- міжнародно-правовий супровід реалізації комерційних космічних проектів;
- юридична підтримка Програми співробітництва між Російською Федерацією та Україною у галузі досліджень та використання космосу в мирних цілях;
- популяризація космічного права.

За характером своєї діяльності МКЧХ є науково-консультативною організацією.

Робота МЦКП будується за секторальним принципом. Відповідно до потреб державно-правової практики і наукових інтересів розвитку Центру в його складі було виділено п'ять секторів: наукової роботи (відповідальна Н.Р. Малишева); нормотворчої діяльності (відповідальна Н.Д. Красіліч), науково-правових експертиз (відповідальна С.В. Кузнєцова), видавничої діяльності (відповідальний І.П. Андрушко), інформаційно-аналітичної роботи (відповідальний В.П. Семеняка); міжнародного співробітництва (відповідальна О.С. Стельмах). Секторальний принцип не означає чіткої спеціалізації співробітників Центру, спрямування їх діяльності лише за єдиним секторальним напрямом. Обмеженість кадрового складу такої

можливості, звісно, не дає. Одночасно цей принцип дає змогу індивідуалізувати відповідальність, розподіливши її між працівниками, надавши більшої самостійності в організації роботи керівникам секторів.

За роки свого функціонування МЦКП створив чималий науковий та науково-практичний доробок, який слід проаналізувати більш детально, зосередивши увагу на діяльності окремих секторів.

У результаті за період існування Центру на його базі було підготовлено і захищено п'ять кандидатських дисертацій. В стадії підготовки – ще декілька кандидатських і одна докторська дисертації.

За роки свого функціонування МЦКП здійснив кілька аналітичних досліджень і підготував низку наукових висновків і рекомендацій з питань гармонізації національних правових систем Росії й України, з питань охорони прав інтелектуальної власності в космічній галузі, організаційно-правових аспектів страхування при здійсненні космічної діяльності, з проблем охорони навколишнього середовища в процесі реалізації космічних проектів і програм, з питань стимулювання інвестиційної й інноваційної діяльності в космічній сфері та ін.

Постійно здійснювався консалтинговий науково-правовий супровід реалізації Загальнодержавних (Національних) космічних програм України.

Нормотворча робота з перших днів була і залишається одним з пріоритетних напрямів роботи МЦКП. Вона полягає в безпосередній участі в розробці проектів нормативно-правових актів у сфері космічної діяльності, а також в експертизі нормативно-правових документів, які готуються іншими колективами.

Протягом п'яти років діяльності МЦКП його фахівці найбільш активно залучались до розробки актів, об'єднаних групою так званих правил космічної діяльності, підготовка й прийняття яких передбачені Законом України “Про космічну діяльність”.

В цілому підводячи підсумки функціонування Міжнародного центру космічного права при Інституті держави і права, слід в першу чергу відзначити

продуктивність самої ідеї створення подібних структур, яка витримала випробування часом. Однак це не означає, що треба безоглядно вдаватись до формування все нових і нових підрозділів такого характеру в структурі Інституту чи при ньому.[57]

Досвід МЦКП переконує в тому, що для забезпечення життєздатності подібних структур важливим є поєднання кількох умов. По-перше, необхідне соціальне замовлення з боку конкретної сфери, іншими словами, зацікавленість практики в функціонуванні відповідного центру. По-друге, ця зацікавленість повинна носити не кон'юнктурний, тимчасовий характер, пов'язаний з певною подією, по перебігу якої потреба в науковому центрі відпаде (для досягнення таких цілей слід створювати тимчасові творчі колективи), це має бути стабільний інтерес з довгостроковими цілями; по-третє, діяльність відповідних наукових центрів безумовно повинна спиратися на концепцію диверсифікації джерел фінансування, самоокупності, однак навряд чи центр буде життєздатним без опори на певне головне джерело фінансування, тобто повинна існувати структура, заінтересована в стабільному довготривалому фінансуванні відповідного центру; нарешті, кваліфікаційні вимоги до персоналу центрів повинні бути дещо іншими, ніж до співробітників основних структур Інституту – відділів, зорієнтованих виключно на наукову роботу: підбір кадрів до центрів повинен базуватись на оптимальному поєднанні глибоких теоретичних знань з вмінням їх використовувати в практичних ситуаціях правозастосовчої сфери. Впевнена, що дотримання всіх цих вимог неодмінно забезпечить успіх в діяльності відповідного центру.

3.2 Розвиток досліджень в галузі космічного права в Національному авіаційному університеті

На базі Національного авіаційного університету існує юридичний журнал «Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія

“Юридичний вісник. «Повітряно-космічне право» виходить з 2006 р., А з 2007 р. - чотири рази на рік. У 2010 р. Журнал був включений до поточного списку наукових фахових видань в Україні, де можна опублікувати результати дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидат юридичних наук.

У 2015 році журнал був переатестований відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України 528 від 12.05.2015. Наказ Міністерства освіти і науки України від 17 березня 2020 р. № 409 "Про затвердження рішень атестаційної колегії Міністерства про формування переліку наукових фахових видань України від 6 березня 2020 р."

Юридичний вісник «Повітряне і космічне право» віднесено до наукових фахових видань категорії Б. Відповідно до вимог порядку формування наукових фахових видань у редколегію правового журналу входить 7 докторів юридичних наук ЮФ НАУ, 3 доктори юридичних наук інших ЗВО, а також 12 зарубіжних науковців, фахівців у різних галузях права. В журналі виділений розділ, де публікуються результати досліджень в галузі міжнародного космічного права, міжнародного повітряного права, національного законодавства з питань правового регулювання авіаційної та космічної діяльності, що відповідає його тематичному спрямуванню.[58]

У 2006 році О. С. Петріщев у статті « Правове регулювання діяльності міжнародних організацій в сфері космосу» висвітлює проблеми правового регулювання діяльності мінародих організацій у сфері надання космічних послуг і технологій в умовах інтернаціоналізації і глобалізації відносин в рамках світової економічної системи.[59]

Із статті цілком зрозуміло, що одних норм та принципів міжнародного космічного права недостатньо для регулювання широкого кола правовідносин суб'єктів сучасного світового ринку космічних послуг та технологій.

Оскільки сьогодні з'являються нові галузі космічної техніки та технологій, з'являються нові види космічної діяльності, які неможливо було передбачити у космосі в перші роки освоєння космічного простору.

У зв'язку з посиленням процесів комерціалізації в космічній сфері та в силу особливих рис космічної діяльності на сучасному етапі, що дедалі більше характеризується ознаками інтернаціоналізації та глобалізації, все більша частка операцій здійснюється транснаціональними корпораціями. І це додає до вже розглянутих проблем правового регулювання відносин в сфері космічних послуг і технологій ще одну — проблему правового врегулювання відносин транснаціональних утворень з іншими учасниками ринку.

Доктор юридичних наук, професор І.О. Кулієв та докторант З. З. Халілов у статті «Перспективи правового регулювання космічного туризму в міжнародному космічному праві» розкривають пропозиції щодо визначення сутності правового регулювання туризму в міжнародному космічному праві, теоретичні коментарі правових категорій в цій сфері і порівняльний аналіз внутрішньодержавних законодавчих актів, а також проблеми, пов'язані з правовим статусом космічних туристів, і перспективи правового регулювання даних питань.[60]

Таким чином, космічний туризм вважається видом туризму, що об'єднує в собі спостереження явищ і об'єктів в космічному просторі під час космічного польоту за допомогою космічної, а також наземної інфраструктури з метою використання космічного простору.

На їх думку, космічний туризм (використання космічного простору для цілей туризму) повинен бути включений в основні поняття законопроекту Азербайджанської Республіки «Про космічну діяльність». Поряд з цим, в одній або двох статтях законопроекту «Про космічному туризм» повинні бути дані особливі коментарі з приводу вимог і правил участі громадян держави в цьому виді туризму. А найголовніше, повинен бути конкретизований питання видачі дозволів на цей вид туризму в Азербайджанській Республіці.

У результаті дослідження правового регулювання космічного туризму в міжнародному космічному праві наступні наукові висновки:

1. Специфічні особливості космічного простору і його правовий режим, близькість космічного туризму з космосом і багато інших риси вказують на те,

що цей вид туризму повинен бути розглянутий не в рамках міжнародного права туризму, а саме в міжнародному космічному праві.

2. Питання правового регулювання космічного туризму повинні бути розглянуті не в законі «Про туризм», а в законі «Про космічну діяльність».

3. Правове поняття космічного туризму має бути визначене в такий спосіб: «Космічний туризм вважається видом туризму, що об'єднує в собі спостереження явищ і об'єктів в космічному просторі по час космічного польоту за допомогою космічної, а також наземної інфраструктури з метою використання космічного простору».

4. Космічний туризм (використання космічного простору з метою туризму) повинен бути включений в основні поняття Закону Азербайджанської Республіки «Про космічну діяльність». Поряд з цим, в одній або двох статтях законопроекту «Про космічному туризмі» повинні бути дані коментарі з приводу вимог і правил участі громадян країни в цьому виді туризму.

Кандидат юридичних наук, професор О. В. Беглий у статті «Організаційно-правові аспекти попередження засмічення космічного простору» висвітлює сучасну проблему практичної космонавтики - засмічення космічного простору, яке спричиняє певні проблеми під час досліджень і роботи в космосі та сповільнює подальший розвиток космічної діяльності з огляду на загрози катастроф через зіткнення сміття та космічних об'єктів.[60]

Згідно з дослідженням, можна констатувати, що проблема боротьби з "космічними відходами" в даний час є надзвичайно важливою. Якщо найближчим часом не будуть вирішені юридичні питання, пов'язані з запобіганням та зменшенням "космічного сміття", що забезпечить перехід на нові технології експлуатації ракетно-космічної техніки; встановлення відповідальності за збільшення кількості таких об'єктів, які утворюють нове сміття; розробка міжнародно-правових засобів для вирішення проблеми, то через деякий час рівень забруднення космосу і той факт, що наукове вивчення космосу та його практичне використання буде неможливим.

ВИСНОВКИ

Отож, перші теоритичні положення, ідеї та концептуальні проекти опубліковано на початку ХХ століття. Вони відображенні у роботах Костянтина Ціолковського та Юрія Кондратюка. Значний внесок у розвиток доктрини космічного права внесла радянська наукова школа, яка довгий час була зосереджена в Москві через особливості галузі. Найвидатнішою людиною в цьому ряду був Е. Коровін. У науковій діяльності у сфері міжнародного космічного права брали участь такі визначні вчені в галузі міжнародного права, як Г. Жуков, Ю. Колосов, Г. Задорожний, В. Верещетін, Е. Василевська-Жукова, Ф. Ковальов, І. Чепров та ін.

З початку 80-х років до плеяди вищеназваних вчених долучаються нові науковці. Можна сміливо стверджувати, що в 60–80-х роках ХХ ст. радянська, а фактично «московська» школа міжнародного космічного права була однією найпотужніших у світі.

Таким чином, радянська школа міжнародного космічного права глибоко розробила питання міжнародного співробітництва у дослідженні космосу та роль і місце ООН у регулюванні космосу, правові заходи щодо запобігання перенесення гонки озброєнь у космос та демілітаризації космосу, правові статус космічних об'єктів і астронавтів небесних тіл.

Перші спеціалізовані теоретичні положення, які можна вважати основою формування космічної доктрини незалежної України, були опубліковані наприкінці ХХ століття. Аналіз наукової сутності показує популяризацію вивчення таких проблем, як обов'язкове страхування в космічній діяльності, систематизація космічного законодавства України, використання космічних відходів та інші екологічні та правові проблеми. Ці дослідження проводились в рамках Міжнародного центру космічного права, який був заснований і очолюваний доктором юридичних наук, професором, академіком НАН України та Міжнародної академії космонавтики Ю. Шемшученко та доктор юридичних наук, професор академік Національної

юридичної академії України, кореспондент Міжнародної академії космонавтики.

Наприкінці минулого століття під егідою Інституту держави і права ім. Вперше в Україні В. М. Корецький розпочав дослідження в галузі космічного права. Початковою точкою цього процесу було спільне рішення Національної академії наук України, Російської академії наук, Національного космічного агентства України (нині Державного космічного агентства) та Російського авіаційного агентства від 2 червня 1998 р. Про створення інституту держави і права. В. М. Корецького НАН України Міжнародний центр космічного права (ICSL) - єдиний спеціалізований центр з питань космічного права на пострадянській території. Створення такого підрозділу було пов'язане з розпадом СРСР, космічна діяльність якого була суворо централізована по всьому союзу, керована єдиним центром на основі єдиного законодавства всіх держав.

Отож, ми можемо спостерігати за розвитком науково-правових досліджень у сфері космічного права з початку ХХ століття і до сьогодні. Якщо в ХХ століття головними питаннями було дослідження, освоєння та демілітаризація космічного простору, небесних тіл та інших об'єктів, то в нашій спектр досліджень досить розширився. Одним із актуальних питань ж космічний туризм. Це питання гарно розкрито такими науковцями як О.В. Беглий, Г.П. Жуков, Е.А. Кровін, Н.Р. Малишева, О.С. Петріщев, В.В.Семеняка, О.С. Стельмах, Ю.С. Шемшученко.

Актуальності набирає проблема забезпечення екологічної безпеки космічної діяльності. Над цим працювали Н.В. Малишева, Ф.В. Фролов, А.М. Гурова. Серед актуальних питань повстала проблема розвитку космічної діяльності та права інтелектуальної власності.

На сьогоднішній день, крім Міжнародного центру космічного права у сфері міжнародного космічного права проводяться дослідження на базі Національного авіаційного університету.

Незважаючи на неосяжність і невідомість космічного простору міжнародне співтовариство намагається врегулювати основні аспекти діяльності людини в космосі, статус космонавтів і ряд інших питань - сьогодні діє кілька відповідних міжнародних договорів. Однак не виключено, що правове регулювання космічної діяльності може змінитися, причому в не віддаленій перспективі, враховуючи стрімкий розвиток технологій, наприклад, плани по створенню колонії на Марсі, розвитку космічного туризму і видобутку корисних копалин на небесних тілах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Константин Едуардович Циолковский [Електронний ресурс] // Навчальна лабораторія аеронавтики для наукових технологій та досліджень (ALLSTAR). – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <https://allstar.fiu.edu/aero/tsiolkovsky.htm>.
2. Найбільш повне зібрання творів філософського характеру К.Е.Ціолковського [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.tsolkovsky.org/ru/nauchnoe-nasledie/>.
3. Циолковский К. Е. Дослідження світових просторів реактивними приладами / Константин Едуардович Циолковский. // Вісник повітроплавання. – 1912. – №9. – С. 11.
4. В. А. Шендеровський. Кондратюк Юрій Васильович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. В. А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. — К.: Наукова думка, 2009. — Т. 5: Кон — Кю. — С. 20. — 560 с: іл. — ISBN 978-966-00-0855-4.
5. Н. К. Кочерга. Кондратюк Юрій Васильович // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба; НАН України, НТШ. — К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001–2020. — 10 000 прим. — ISBN 944-02-3354-X.
6. А.Железняков «КОНДРАТЮК Юрий Васильевич (А. И.ШАРГЕЙ)» // «Энциклопедия „Космонавтика“»
7. Жуков Г. П. 40 років Договору про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла // Сучасні проблеми міжнародного космічного права. - М., 2008. - С. 82.
8. Історія Міжнародної академії астронавтики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.iafastro.net/?id=92>.
9. Міжнародне космічне право: Підручник / Відп. ред. Г. П. Жуков, Ю. М. Колосов. - М., 1999. - С. 28-35.

10. Малишева Н. Р. Доктрина космічного права та основні тенденції її розвитку // Правова доктрина України: У 5 т. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. — С. 798–809.
11. Коровін Е.А. Про міжнародний режим космічного простору // Міжнародне життя. — 1959. — № 1;
12. Сорока Л. В. Періодизація розвитку космічної діяльності України [Електронний ресурс] / Л. В. Сорока – Режим доступу до ресурсу: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/11/part_2/14.pdf.
13. Шемшученко Ю.С. Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол. В. А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. — К.: Наукова думка, 2005. — Т. 3: Е — Й. — С. 483. — 672 с.: іл. — ISBN 966-00-0610-1.
14. Словник міжнародного космічного права / під ред. В.С. Верещетіна. - М.: Междунар. відносини, 1992. - С. 32-33.
15. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 12.12.1959 № 1472 (XIV) Міжнародне співробітництво в галузі використання космічного простору в мирних цілях. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/1472\(XIV\)](http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/1472(XIV)).
16. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 19.12.1966 року № 2222 (XXI) Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/2222\(XXI\)](http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/2222(XXI))
17. Мовчан А.П., Ковальов Ф.Н., Чепров І.І. На шляху до космічного права // Радянська держава і право. -1962. - № 5. - С. 143-145.
18. Стенограма засідання Юридичного підкомітету Комітету з використання космічного пространства в мирних цілях 27 березня 2003 року (Відень) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

- http://www.unoosa.org/oosa/oosadoc/data/documents/2003/copuslegal/copuoslegal.680_0.html.
- 19.Ігнатенко Г.В., Суворова В.Я., Тиунов О.І. та ін. Міжнародне право: навч. для вузів / під ред.Г.В. Ігнатенко. – М.: Вища. шк. 1995. - С. 372.
 - 20.Міжнародне публічне право: підруч. / за ред. В.М. Репецького. — К.: Знання, 2012. — 437 с.
 - 21.Хіменес де Аречага Е. Сучасне міжнародне право / під ред. Г.І. Тункіна. - М .: Прогрес, 1983. -С. 379.
 - 22.Історична довідка про розгляд питання, що стосується визначення та делімітації космічного пространства (2-12 квіт. 2002 р Відень). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2020/aac_105/aac_105769add_1_0_html/AC105_769Add01R.pdf.
 - 23.Тимченко Л.Д., Кононеко В.П. Міжнародне право. — К.: Знання, 2012. — 631 с.
 - 24.Каламкарян Р.А., Мигачев Ю.І. Міжнародне право: навч. - М .: Ексмо, 2004. - С. 399.
 - 25.Толстих В.Л. Курс міжнародного права: навч. - М .: Волтерс Клувер, 2009. - С. 938.
 - 26.Проект керівних принципів для комерційних суборбітальних багаторазових операцій ракет-носіїв з учасниками космічного польоту [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.faa.gov/about/office_org/headquarters_offices/ast/licenses_permits/media/FD_Passenger_Guidelines_2-11-05.pdf.
 - 27.Науковці уточнили межу космосу [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/science/210355-naukovtsi-utochnili-meju-kosmosu.html>.
 - 28.Колосов Ю.М., Малєєв Ю.М. та ін. Міжнародне право / відп. ред. Вилегжаніна А.Н. Москва: МГИМО (У) МЗС Росії 2009.

- 29.Копав В. Витоки, сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного космічного права. Статус, застосування та прогресивний розвиток міжнародного і національного космічного права: Матеріали Симпозіуму (Практикуму) ООН – Україна з космічного права. 6-9 листопада 2006 Київ, Україна. Актік-Н, 2007. 32 с.
- 30.Мітрохіна А.Х. Правове регулювання діяльності Європейського Союзу по дослідження і використання космічного простору: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Москва: МДЮА, 2014. 186 с.
- 31.Круглова І.А. Правовий статус повітряного простору на сучасному етапі. // МДІМВ МЗС РФ. – 2005. – С. 9–10.
- 32.28. Мальков С.П. Міжнародне космічне право. - СПб. СПбГУАП, 2002. - С. 25
- 33.Про космічну діяльність: Закон України від 15 листопада 1996 р. //Відомості Верховної Ради України від 28 грудня 2015 р.
- 34.Тимченко Л. Д. Міжнародне право: основні галузі, інститути, норми: [навч. посібник для студ. вузів] / Л. Д. Тимченко, Л. А. Тимченко. - Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. - 281 с..
- 35.Стельмах О. С. Правові засади безпеки перебування та життєдіяльності людини у космічному просторі / О. С. Стельмах // Правова держава. Щорічник наукових праць. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 24. – С. 317–325.
- 36.Стельмах О. С. Теоретичні передумови аналізу правового режиму безпеки дослідження та використання космічного простору в мирних цілях [Електронний ресурс] / О. С. Стельмах // Юстиніан: Юридичний журнал. – 2013. – Вип. 1. – Режим доступу:<http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3807>
- 37.Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання космічної діяльності: Закон України від 2 жовтня 2019 р. № 143-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-20>.

- 38.Резолюція 62/217 ГА ООН «Міжнародне співробітництво у використанні космічного простору в мирних цілях»: A/RES/62/217 від 01 лютого 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_62_217E.pdf.
- 39.Наказ від 11 жовтня 2010 р N 156 Про затвердження адміністративного регламенту Федерального космічного агентства по виконанню державною функції щодо забезпечення відбору і підготовки космонавтів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=314650#08913937729006927>
- 40.Вимоги та умови працевлаштування астронавтів // Канадське космічне агентство [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.asc-csa.gc.ca/eng/astronauts/how-to-become-anastronaut/requirements-and-conditions.asp.Recruitment>
- 41.Процес // Європейське космічне агентство [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.esa.int/About_Us/Careers_at_ESA/Recruitment_Process.
- 42.Astronaut Selection and Training // National Aeronautics and Space Administration [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу https://www.nasa.gov/centers/johnson/pdf/606877main_FS-2011-11-057-JSC-astro_trng.pdf.
- 43.Code of Federal Regulations (Annual Edition) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:<https://www.govinfo.gov/app/collection/cfr/2019/>.
- 44.Як працюють космонавти, компенсація та переваги астронавтів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://science.howstuffworks.com/astronaut8.htm>.
- 45.Треногіна Е.Е. Проблеми міжнародного регулювання професійної трудової діяльності космонавтів // Actual Science. Т.2. № 12. 2016. С.347-348

46. Конвенція про працевлаштування моряків N 9 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_316
47. Закон України Про космічну діяльність (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 1, ст. 2)
48. Космічна програма України: здобутки та завдання на 2008–2012 роки. – К., 2008. – С. 32.
49. Концепція Цільової комплексної програми НАН України з наукових досліджень на 2012-2015 роки, затверджена постановою Президії НАН України від 23.12.2011 р. – № 353.
50. Геннадій Нечаєв. База на Місяці // Погляд. - 2006.
51. Постанова Президії НАН України від 23.12.2011 р. № 353 «Про затвердження Концепції Цільової комплексної програми НАН України з наукових досліджень на 2012-2015 роки.
52. Микола Зімін. Пригоди місячного олігарха // Підсумки. - 2003. - № 52.
53. Кочетков С. В. Місячні інвестори // Інвестиційний бюлетень. - 2010. - №
54. Володимир Гаврилов. Господарі Місяця проти НАСА // Нові звістки. - 2005.
55. Міжнародний центр космічного права [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.spacelaw.com.ua/>
56. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000255>.
57. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV.O>. С.
58. Петріщев О. С. Правове регулювання діяльності міжнародних організацій в сфері космосу [Електронний ресурс] / О. С. Петріщев – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2006_1_11.
59. Кулієв І. О. Перспективи правового регулювання космічного туризму в міжнародному космічному праві [Електронний ресурс] / І. О. Кулієв, 3.

3. Халілов – Режим доступу до ресурсу:
file:///C:/Downloads/Npnau_2014_1_6.pdf

60. Беглий О. В. Організаційно-правові аспекти попередження засмічення космічного простору [Електронний ресурс] / О. В. Беглий – Режим доступу до ресурсу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/8752>.